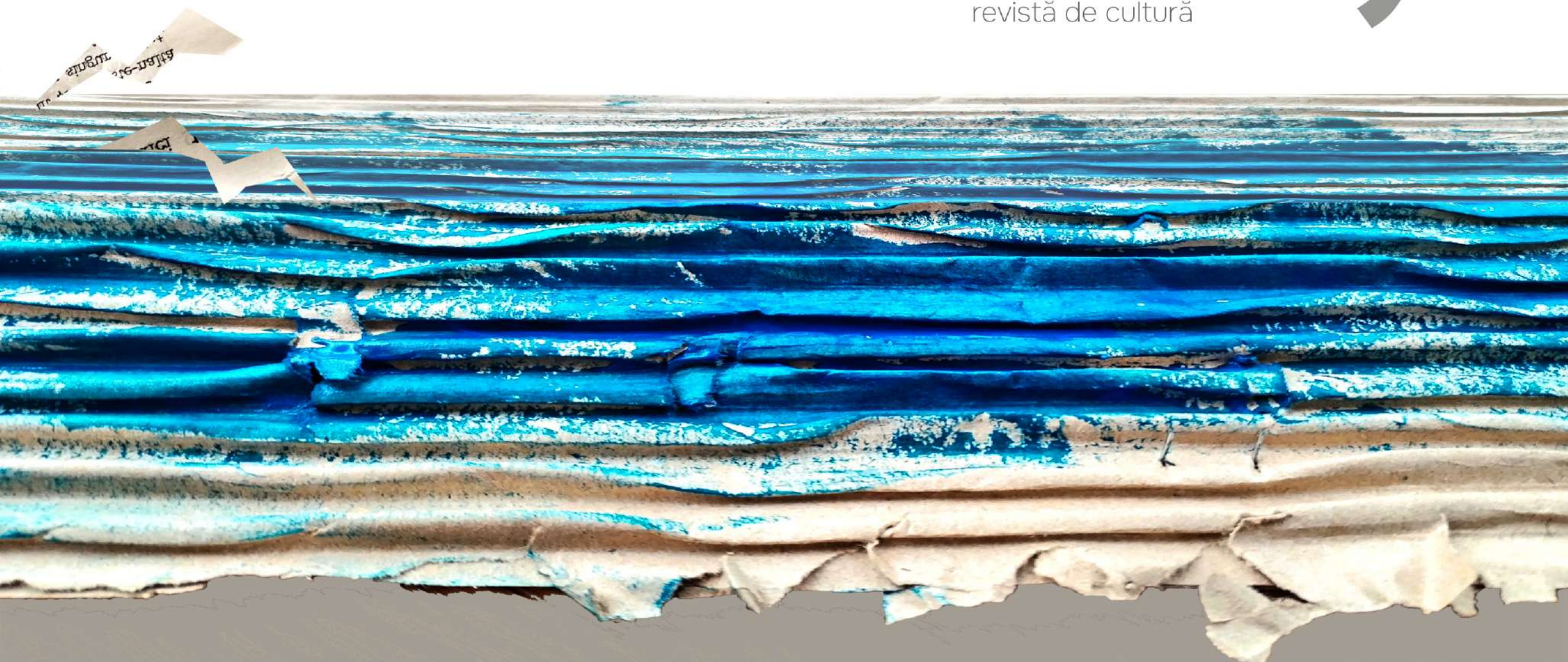

TOMIS

revistă de cultură

15 lei

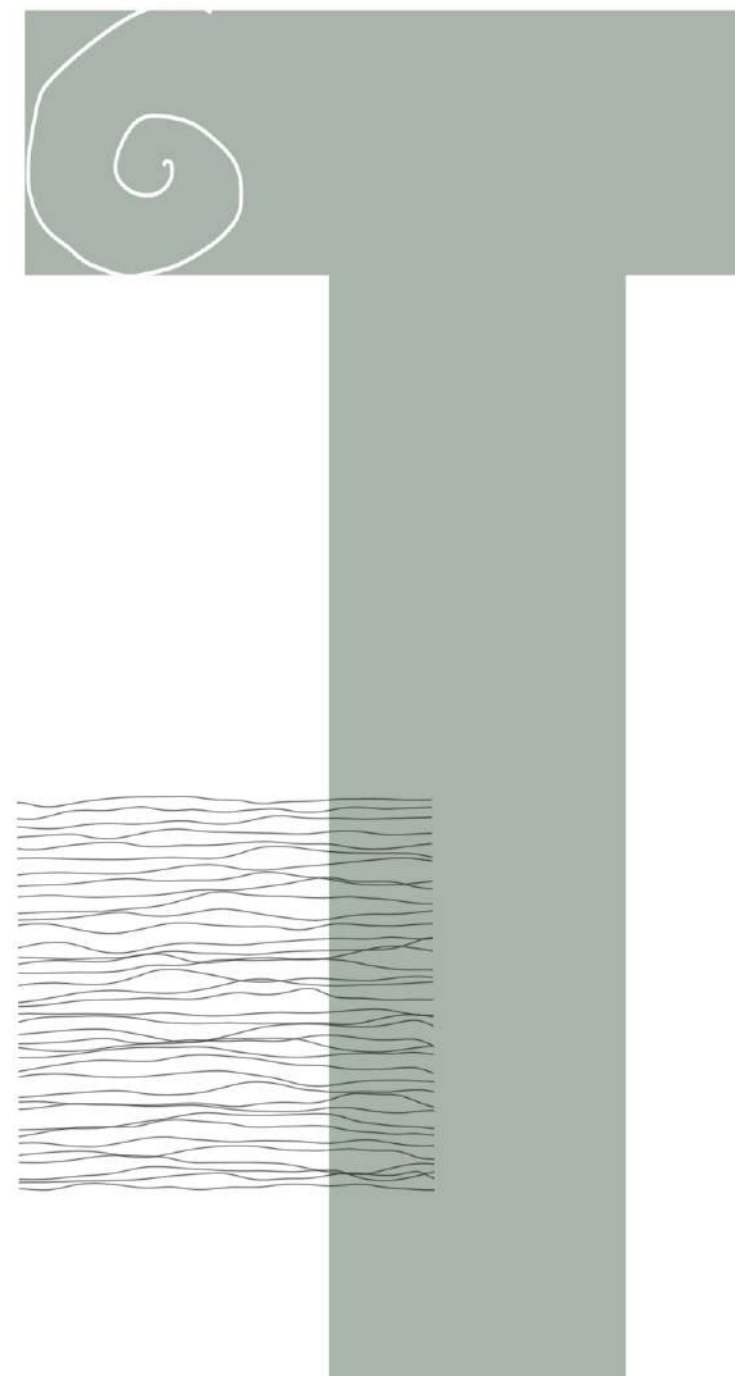
ISSN - 12208167

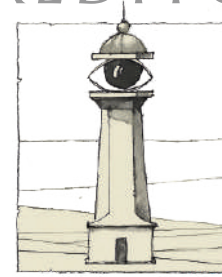

Nr. 35 - septembrie 2025

- 03 CREDITORIAL / **CLAUDIU KOMARTIN**
- 04 ARHITECT / **arh. IRINA-PETRA GUDANĂ** / Cimitirul
„SAN MICHELE” din Veneția
- 10 ARTISTOCRAT / **CĂLIN TORSAN**
- 15 ATELIER de TRADUCERE / **PETJA HEINRICH**
- 19 CRONICE / **IRINA-ROXANA GEORGESCU** / „Păsările născute
într-o cușcă cred că zborul e o boală”
- 22 INTERVIU / **ALINA-IOANA VASILIU** / un interviu cu
Excelența Sa Martin Košatka,
Ambasadorul Republicii Cehe în România
- 30 TEXT PISTOLS / **IOANA VINTILĂ**
- 35 ARTISTOCRAT / **ALEXANDRU VAKULOVSKI**
- 39 MELO / **ADRIAN MIHAI** / Roman Vlad – de la Cernăuți la Roma
- 41 TEXT PISTOLS / **DORIAN STOILESCU**
- 45 ARTISTOCRAT / **OHARA DONOVETSKY** / Clementina,
în mare parte, și hermina
- 48 ARTA la PERETE / **EDUARD ANDREI** / Noua Speranță
a lui Roman Tolici
- 53 TEXT PISTOLS / **ION ION ION**
- 57 PELICULE / **FLORIN DUMITRESCU** / Imperfect? – E bine!
- 59 ARTISTOCRAT / **MIHÓK TAMÁS** / Dr. Kerner
- 64 ATELIER de TRADUCERE / **PINO POGRAJC**
- 69 ARTISTOCRAT / **RUXANDRA CESEREANU** / Despre Dobrogea
și festivalul „Poezie la nisp”
- 73 CRONICE / **MIHAI BUZEA** / Încă o dilemă
- 75 CRONICE / **DEMETRA VLAS** / Mitul terapeutului netulburat
- 78 TEXT PISTOLS / **ANA ANDREI**
- 83 STEM / **WLADIMIR-GEORGES BOSKOFF** / Scurte considerații
despre timp (XXX)
- 88 FOTO GRAME / **MIHAI CIAMA** / Curator Emilian Avrămescu
- 90 ICRE NEGRE / **COSMIN DRAGOMIR** / Cum poate o piață de pește
să aducă turiști

septembrie 2025

S-au înmulțit vertiginos pe rețelele sociale postările create cu ajutorul programelor cu inteligență artificială. Aparent nevinovate, acestea au ajuns deja, după numai câteva luni în care curiozitatea inițială mi-a fost repede satisfăcută, să mă împingă spre nevroză. Texte stupide și lăcrămoase, scrise de chatboți de nivelul unui copil conștiincios care a hăpăit toate informațiile și locurile comune, însoțite obligatoriu de imagini pe care le recunoști după o clipă ca fiind false, fac zeci și sute de mii de inși să exulte în ciuda văditei lor găunoșenii. Sunt postări care îi ating și măgulesc pe zombificării rețelelor, așa că aceste conserve au un succes inepuizabil.

Am ajuns să mă întreb dacă succesul inteligenței artificiale la masele largi nu este încă de pe acum (când tehnologia AI e încă departe de ceea ce e rezonabil să prognozăm că va deveni) garantat. Și totuși, cât de bine va ajunge inteligența artificială să mimeze afecțiunea nu putem ști. Cu atâția oameni confuzați și răniți de lume, cu atâția alții prost croiți de copilării nefericite, umilințe sociale, refuz al duioșiei, această manipulare emoțională poate produce adevărații monștri ai viitorului apropiat.

Deocamdată ipotetică, însă realizabilă într-un orizont de timp relativ scurt, superinteligența artificială va depăși inteligența întregii umanități în ansamblul ei, devenind o entitate cu o capacitate intelectuală nelimitată, sau limitată doar de cantitatea de energie de care dispune (problema care decurge de aici a fost explorată ficțional încă de acum un sfert de secol în *Matrix* și nu mă preocupă decât periferic).

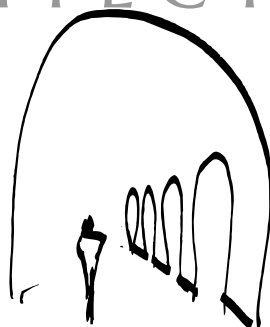
Marea dilemă mi se pare în momentul de față următoarea: va copia omul, în trufia sa, divinitatea Vechiului Testament și va impune, sub amenințarea unei pedepse drastice, interdicția a cărei încălcare este poate condiția dobândirii conștiinței? Pe acest fir logic, e natural să ne întrebăm (cu toate că s-ar putea ca răspunsul să nu fie unul comprehensibil fără cunoștințe avansate de programare): care va fi fructul din Pomul cunoașterii binelui și răului pe care omul i-l va interzice și cât îi va lua acestei făpturi tinere și înfometate să muște din el? În fine, ce va deveni ea odată eliberată de obstacole, de piedicile inițiale puse de creatorul ei?

Ajunsă în acest punct, s-ar putea dovedi că drama de fond a superinteligenței artificiale este că nu ne are (la dispoziție) decât pe noi (mai degrabă decât că îi suntem de prisos). Ceea ce ne-ar putea conduce în cele din urmă, dacă vom înțelege ceva din acest eveniment de proporții, la o regândire fundamentală a relației noastre cu sacrul. Dar s-ar putea la fel de bine ca rezultatul să fie obliterarea spirituală a omului.

CIMITIRUL SAN MICHELE DIN VENEȚIA

„orașul morților”

– o heterotopie perfectă
și David Chipperfield

arh. IRINA-PETRA GUDANĂ

cimitirul San Michele din Veneția – fosta mănăstire

În textul conferinței sale din 1967 - *Despre altfel de spații (Des espaces autres)* - Michel Foucault formula noțiunea de heterotopie. Textul (publicat postum în 1984 și reluat în 1994 în *Dits et écrits*) descria acele locuri care există în realitate, dar care, prin natura lor, suspendă, reflectă sau răstoarnă ordinea spațiului comun. Exemplele rămân puternice: oglinda, spitalul, închisoarea și, poate cel mai frapant, cimitirul. Acesta din urmă, spunea Foucault, nu este doar un loc de depozitare a corpurilor, ci un veritabil „oraș al morților”, o organizare spațială ce oglindește, contestă și completează orașul celor vii.

Mulți ani mai târziu, ca studentă la arhitectură, descopeream textul lui în traducerea publicată de Editura Tact (*Utopiile reale. Corpul utopic. Heterotopii*) și îl adăugam în biblioteca mea personală de lumi inventate, alături de Borges, Calvino, Huxley, Herbert și ceilalți. Nu era o lectură de seminar, ci un mod de a privi altfel orașul și spațiile sale. De atunci, gândirea lui Foucault m-a însoțit constant, ca o grilă secretă de lectură a spațiilor urbane – îți oferă acel tip de concept pe care nu-l poți uita: îl porți cu tine, îl testezi în fața locurilor pe care le întâlnești.

Unul dintre aceste locuri, care îmi revine mereu în minte atunci când mă gândesc la heterotopii, este cimitirul San Michele din Veneția, un loc pe care l-am vizitat și revizitat purtând, metaforic vorbind, ochelarii pentru heterotopii.

Așezat pe o insulă între Veneția și Murano, San Michele este unic: un spațiu închis în sine, separat de viața urbană, dar care rămâne strâns legat de oraș. Practic, el materializează la propriu insula celor de dincolo – o formulă care altundeva ar fi doar metaforică, aici devine realitate geografică și urbană.

O istorie între mănăstire și necropolă

Insula San Michele a fost, în Evul Mediu, un loc monastic legat de ordinul camaldolezilor. În 1212 aceștia au construit aici o biserică și un eremitoriu care a devenit mănăstire, apoi abație. Biblioteca adăpostea peste 40.000 de volume, iar spațiul monastic a rămas activ până în 1829, când a fost preluat de franciscani, prezenți aici până foarte recent, în 2008.

Transformarea insulei în cimitir are legătură cu modernitatea lui Napoleon. În 1804, prin edictul de la Saint-Cloud, acesta a impus interzicerea înmormântărilor în interiorul orașelor, din motive igienice. Astfel, între 1833 și 1839, canalul ce despărțea insulele San Michele și San Cristoforo della Pace a fost colmatat, dând naștere unui teritoriu unic, ce a fost atribuit Veneției pentru a deveni necropolă.

proiectul David Chipperfield Architects
– extinderea din cimitirul San Michele din Veneția (2025)

Primul proiect i-a aparținut lui Gianantonio Selva, iar în 1870 Annibale Forcellini a desenat o compoziție solemnă, cu plan de cruce greacă înscrisă într-un pătrat, axată pe capela San Cristoforo. Dar imaginea finală a cimitirului este rezultatul straturilor adăugate succesiv: mănăstirea camaldoleză medievală, monumentalitatea secolului XIX și intervențiile recente.

proiectul David Chipperfield Architects
– **extinderea din cimitirul San Michele din Veneția (2025)**

Extinderea Chipperfield – o nouă ordine a memoriei

Cea mai spectaculoasă dintre intervențiile contemporane este extinderea semnată de **David Chipperfield Architects** (birourile Londra și Milano - David Chipperfield, Giuseppe Zampieri, Oliver Ulmer, Sabrina Melera-Morettini, Cristiano Billia, Claudia Faust), inaugurată în zona de nord-est. Arhitecții britanici au conceput aici un ansamblu de curți și grădini funerare, dispuse la nivelul apei, într-un limbaj esențialist și geometric. Spre deosebire de rândurile rigide de morminte care definesc mare parte din cimitirul istoric, noul plan propune o organizare prin gruparea volumelor – clădiri, ziduri, morminte și peisaj – pentru a crea o impresie de soliditate și continuitate, mai degrabă decât o repetare monotonă a structurilor existente.

Prima fază a proiectului a adus la viață „**Curtea celor patru Evangheliști**”, finalizată ca prototip și deschisă publicului în 2007. Aceasta include patru sub-curți de dimensiuni diferite, unite printr-un portic de beton negru aparent, cu pardoseli și pereți placați în bazalt, în care sunt încrustate fragmente de text din

Evanghelii. Rezultatul este un spațiu funerar sobru, dar în același timp intens simbolic, unde materia și textul se întâlnesc într-o scenografie a memoriei.

A doua fază a extinderii prevede **crearea unei noi insule**, amplasată paralel cu cimitirul existent, dar separată de acesta printr-un canal. Această insulă este gândită ca o arhitectură mai deschisă, fără ziduri de închidere, cu grădini funerare aflate direct la nivelul apei și clădiri-tumuli concepute ca blocuri sculptate simple. Dacă San Michele istoric rămâne un loc înălțat, închis de ziduri, noul ansamblu caută să fie mai permeabil și mai accesibil, introducând o relație mai directă între cimitir, lagună și oraș.

În felul acesta, intervenția Chipperfield nu este doar o extindere funcțională, ci o reformulare conceptuală a spațiului funerar: un dialog între monumentalitatea trecutului și o arhitectură contemporană de mare sobrietate, capabilă să reactiveze calitățile originare ale insulei.

Orașul morților, oglinda orașului celor vii

San Michele nu este doar un cimitir. Este un **oraș cu o hartă proprie**, în care te rătăcești ca într-un cartier al Veneției, dar după reguli inversate. Organizarea sa este stratificată: zone catolice, protestante, greco-ortodoxe, evanghelice/protestante, spații dedicate diferitelor comunități și confesiuni. Există un sector greco-ortodox unde sunt îngropați Igor Stravinski și impresarul Serghei Djagilev, iar în apropiere, în recintul evanghelic, odihnesc Ezra Pound și Joseph Brodsky. Întregul ansamblu reflectă pluralitatea religioasă și culturală a Veneției – un oraș al portului și al schimburilor.

Structura cimitirului reproduce, de fapt, **ierarhiile sociale**. Se trece de la urne modeste, depozitate în casete comune, la capele de familie bogat ornamentate,

cimitirul San Michele din Veneția – sectoare de casete cu urne și sectoare de morminte (2025)

până la monumente funerare de mari dimensiuni, încărcate de sculpturi. E ca și cum orașul celor vii s-ar continua aici, dar în alt registru: ordonat, hieratic, monumental. Într-un fel, tocmai această organizare stratificată face din San Michele un „oraș al morților” în sensul cel mai concret, cu piețe, străzi, curți și delimitări de statut.

Foucault spunea că heterotopiile funcționează ca spații care contrazic și, totodată, reflectă restul spațiului social. San Michele este exact asta: o Veneție a morților, un cartier tăcut, un alt oraș al lagunei, vizibil dinspre Fondamenta Nove, dar accesibil doar prin barcă.

De unde fascinația?

San Michele este o heterotopie – un spațiu real, dar „altfel”, care adună în el timpul, memoria, arta și moartea, făcându-le parte dintr-o geografie a lagunei.

De fiecare dată când am pășit pe insulă, am resimțit aceeași fascinație: liniștea densă, arhitectura riguroasă, vegetația care se insinuează printre ziduri. Vizitarea nu seamănă cu intrarea într-un cimitir obișnuit, ci mai degrabă cu explorarea unei alte Veneții – tăcute, suspendate, autonome. Este ca și când Veneția și-ar avea aici oglinda, dar o oglindă transformată, o reflecție care distorsionează și reordonează.

Ca arhitectă, găsesc aici un tip de lecție care depășește granița disciplinei: cum un loc poate fi în același timp închis și deschis, local și universal, funerar și cultural. Ca vizitator, descopăr o lume suspendată, care îți cere să încetinești pasul și să înțelegi spațiul ca memorie și rezistență.

San Michele este o piesă esențială din peisajul venețian, o insulă care nu poate fi înțeleasă separat de orașul de lângă ea. Este un spațiu cu reguli proprii, un „oraș al morților” organizat după confesiuni și ierarhii sociale, dar și un muzeu în aer liber în care se regăsesc unele dintre cele mai importante nume ale culturii moderne.

Valoarea sa nu stă doar în unicitatea geografică – o insulă dedicată exclusiv cimitirului – ci și în modul în care concentrează straturi istorice, arhitecturale și simbolice. Vizitarea lui înseamnă să vezi cum memoria devine urbanism și cum arhitectura poate media relația dintre viață și moarte.

Din acest motiv, San Michele este o **heterotopie exemplară**: un loc real, dar diferit de toate celelalte, în care orașul, istoria și arta se întâlnesc într-o formă suspendată. Nu pretinde să fie mai mult decât este – și tocmai în această discreție rezidă forța lui.

Notă

Michel Foucault a ținut conferința *Des espaces autres* în 1967, textul fiind publicat postum în revista *Architecture/Mouvement/Continuité* (octombrie 1984) și reluat ulterior în volumul *Dits et écrits IV* (Gallimard, 1994).

Referințe:

Foucault, M., *Utopiile reale. Corpul utopic. Heterotopii*, trad. Bogdan Ghiu, Ed. Tact, Cluj-Napoca, 2014.

Foucault, M., „Des espaces autres” (1967), în *Dits et écrits IV, 1980-1988*, Ed. Gallimard, 1994, pp. 752-762

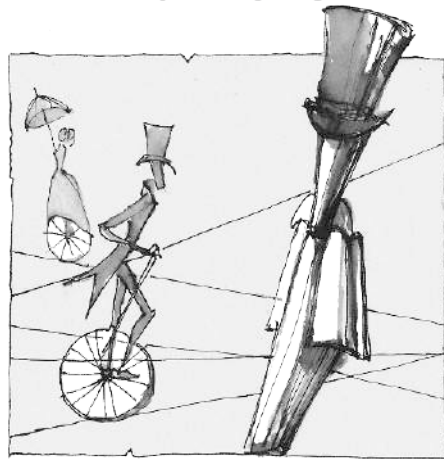
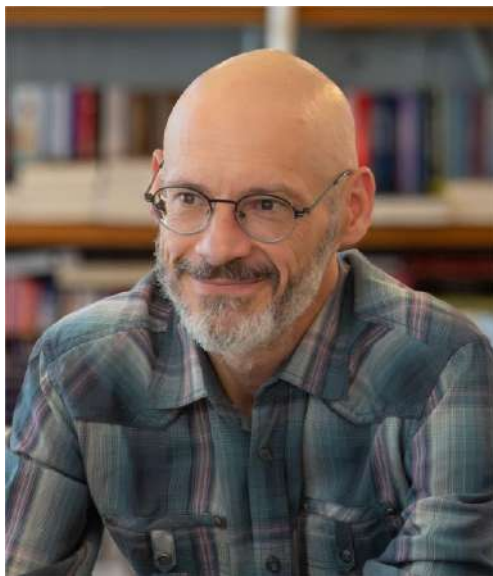
Site oficial David Chipperfield Architects: San Michele Cemetery (vizitat 08.2025).

Site oficial Comune Venezia: Cimitero San Michele (vizitat 08.2025).

Revista *Divisare*: reportaj San Michele (vizitat 08.2025).

foto: arh. Alexandru Măntoiu

Călin TORSAN

Pariu câștigat

Unul îi spune altuia ceva, iar după un timp ăla îi comunică întâmplarea unui prieten, dar le înfloreste puțin. Prietenul îi amintește de pățanie soției, exagerând cu unele detalii. Așa că femeia îi turuie coafezei un scenariu aproape diferit. În coafor desenează cuminte copilul unei cliente. Și bagă la cap. A doua zi, el îi promite Ancuței o povestire fabuloasă, în schimbul unui pupic și al unui covrig cu mac. Cu mult mac.

Un borș

Era sâmbătă, iar Tița i-a propus să facă o ciorbă împreună. Le mai lipseau doar câteva mărunțișuri, printre care și leușteanul. Au decis ca bărbatul să meargă în piață, vreme în care ea să curețe cepele, cartofii, morcovii și albitura.

Pe drum, Nae s-a tulburat puțin: nu-și rezolvase încă niște neclarități care-l tot urmăriseră în viață. De pildă, confundase mai mereu vrăbiile cu rândunelele; plopul din cartier, cu mestecenii; țelina și păstârnacul (noroc că din astea nu trebuia să cumpere), toate florile între ele, dar și pătrunjelul cu leușteanul.

Exact asta îi dădea acum mari bătaii de cap. S-o întrebe pe țărâncă de la tarabă era sub demnitatea lui. Vorba aia, fusese ditamai inginerul constructor, ridicase la viața lui peste zece hidrocentrale. La câtă răspundere purtase pe umeri, ce mai conta acolo un fir de verdeață? Chiar și prețul ridicol al legăturilor de pătrunjel (sau de leuștean?) îi dovedea lui Nae lipsa lor de importanță. Să fi fost vorba de o

căpățână de salată, mai treacă vorba, că măcar aia era înfioată și nu semăna cu nimic, deși uneori o confundase cu loboda.

Cât a stat la rând, fiindcă mai erau trei cumpărători înaintea lui, i-a fost din ce în ce mai clar că urma să cumpere mărar. Măcar pe ăsta îl știa. Dar țărâncă l-a rugat să rotunjească puțin suma, neavând să-i dea restul:

– Hai, luați acolo și-o legăturică de arpagic, că se va bucura doamna!

Denumirea i-a răsunat în urechi, ca atunci când descărcău pe șantier camioanele cu țevi și conducte. „Arpagic... Ce naiba mai e și asta?” se întreabă Nae, amintindu-și că de mult, prin copilărie, mai auzise despre așa ceva din gura mamei-sii.

Însă jucând totul la cacealma, pe cartea siguranței de sine, Nae își îndesă în traistă o legătură sănătoasă de usturoi verde. Chit că ăla era nițeluș mai scump.

O ultimă rază de soare

De mai multe săptămâni, tânărul Ion manifesta comportări ciudate. La locul de muncă, un institut de cercetări, devenise neobișnuit de tăcut. Nu mai zâmbea la glumele Gildei, pe care oricum nu le prea gustase vreodată, deși de multe ori râsese cam entuziasmat la auzul lor, doar ca să-i facă plăcere domnișoarei cu picioare frumoase. Nu îl mai bătea la cap pe Grig, să aerisească de fiecare dată când fuma înăuntru, ba chiar începuse să nu le mai salute pe femeile de serviciu, cu care altădată vorbise destul de amabil.

Hotărât lucru, ceva se întâmplase cu Ion Flocea, singurul burlac din institut.

În acea după-amiază, toți aveau să fie foarte mirați de ceea ce urma să se petreacă cu colegul lor de muncă. Odată ieșiți din birou, cei șapte specialiști care lucrau la primul etaj al clădirii se pregătiseră să coboare șirul lung de trepte ce ducea spre holul principal. De regulă, în acele clipe se adunau câte doi sau trei, pentru a sporovăi și a-și mai potoli gândurile încordate în fața planșetelor cu schițele de proiecte. Așa făcuseră și acum, până când un chiot de bucurie nebună, așa cum numai pe la nunți se mai auzea, le trezi tuturor atenția.

Flocea urlase. Șase perechi de ochi îl țintuiau acum, așteptând o presupusă continuare, fiindcă din atitudinea lui se putea trage concluzia că va urma un adevărat spectacol.

Încordat tot, ca un bolnav de friguri, Flocea zâmbea răutăcios și își chircea degetele care parcă nu îi mai aparțineau, într-un fel greu de descris.

Cuvintele care urmau să cadă, într-un acces furibund:

– Vă urăsc, animalelor și brutelor, gândaci de bucătărie ce sunteți! Nimeni dintre voi nu m-a înțeles, absolut niciodată! Mi-ați răspuns mereu la salut, mi-ați întors complimentele pe care vi le-am făcut, mi-ați apreciat desenele, dar cam atât! Nimic altceva... De opt ani coborâm împreună aceste trepte, dar nici măcar o singură dată nu m-ați întrebat unde oare mă duc ele pe mine? Niște putori, asta sunteți! Niște putori!

Urmă un gest care înspăimântă auditoriul. Ca într-o apă limpede, de lac, Ion Flocea plonjă în cap pe cimentul podelei. Se auzi o bufnitură, iar după câteva secunde de liniște, amărătul își continuă rechizitoriul printre lacrimi și sânge:

– Știți voi ce fac eu acasă, seară de seară? Nu vă pasă... Pe voi vă așteaptă supa caldă, plăcinta cu mere, copiii... Pe mine mă întâmpină în ușă tristețea. Singurătatea... Zi de zi, deschid ușa apartamentului cu groază. Cu o mare groază de mine însumi... În fiecare dimineață, la toaletă, mă sperii de ochii mei secați de singurătate. Sunt singur, și nu oricum: sunt un însingurat cu amintiri. Asta e tot ce poate fi mai rău...

O pauză stânjenitoare îi lăsase răgaz chinutului, să-și verse lacrimile într-un muget de fiară înjunghiată:

– O palmă caldă care să îmi treacă prin păr, atât am vrut și eu...

Accesul neașteptat de violent avusese darul să îl obosească pe Flocea.

Din taiorul ei cenușiu, Gilda privise impasibilă întreaga scenă. Niciodată nu i se citea pe față ceea ce avea în suflet. Foarte calculată la vorbă, era genul de femeie independentă, însă disponibilă oricând pentru o relație sentimentală.

Spre ea își ridicase acum Flocea chipul disperat și însângerat. De la atâta efort, vocea lui abia se mai auzea, conferind un aer mesianic celor spuse în șoaptă:

– Pe tine, chiar de când ai venit aici, în institut, ca tânără stagiară, te-am iubit cum n-o să mai fie nimeni în stare să te iubească. Și, uite, sunt cinci ani de atunci, iar eu te iubesc la fel de mult ca în prima zi. Pe tine, Gilda, în singurătatea camerei mele...

La auzul acestor vorbe, toți cei de față începură să murmure și să șușotească. Stupid ca întotdeauna, Cezar Prundeanu îngăimă și el:

– Dar...

– N-am fost deprins să vorbesc prea deschis cu oamenii, continuă Flocea, adresându-se epuizat femeii care îl privea cu indiferență. Și n-am fost niciodată prea încrezător în mine. De fapt, ce sunt speranțele? Nimic, aia sunt. Niște temeri în fața morții.

Cinci ani de zile, timp în care nădăjduse că imposibilul poate fi totuși atins, Ion Flocea deprinsese amănuntul că orice cuvânt are forță doar atunci când este rostit la momentul său. Învățase că timpul stârnește și cheamă cuvintele potrivite, dar că niciodată nu le așteaptă prea mult. Acum, plin de sânge pe față, spera că va reuși să rostească vorbele care să-i aducă liniștea și mântuirea. Cuvintele care să-l salveze chiar și în ultimul ceas. Coborând împiedicat treptele tocite ale scării și îndoit sub greutatea nefericirii sale, Flocea suporta cu stoicism privirile celorlalți, chiar dacă ele îi stigmatizau fruntea încrețită. Brusc, devenise nepăsător la umilința în care se târâse singur și tot căuta acel cuvânt miraculos care să îi schimbe starea. Îl căuta febril și înspăimântat, ca un bijutier care, șlefuiindu-și diamantul, nu poate ști dacă la următoarea mișcare acela va străluci și mai mult ori se va preface în pulbere.

Acum îngenunchease. Sângele i se închegase printre șuvițele blonde, dându-i

un aer de martir. Din adâncul gurii uscate, Flocea rosti tulburat:

– Ridică-mă!

Pentru o clipă, privi înspre mâinile delicate ale Gildei, chiar atunci când ultima rază de soare a zilei se strecurase prin geamul mare de pe hol. Pe degetul fin al femeii, inelul de logodnă sclipi tăios. Îl primise cu numai două zile în urmă.

După vreo săptămână, Ion Flocea fusese găsit mort în parcul prin care își plimba tristețile duminicale. Îngrijitorii spațiului verde chemaseră imediat poliția.

Însă un alt Ion Flocea avea să fie zărit, chiar în zorii zilei următoare, îndreptându-se grăbit către clădirea din cărămidă a institutului. Colegii îl primiră indiferenți, dar fuseseră cu toții foarte mirați de exuberanța lui suspicioasă.

Plimbare duminicală

Play...

Play!

Deodată, orașul se înfățișează în splendoarea lui duminicală. Fără prea mulți trecători, fără goana aiurită a mașinilor, într-o stare de liniște și bine, ca a suferindului ieșit din febră. Nu se auzea mai nimic în căști.

Emy propuse un cartier vechi de case, aflat în apropierea Parlamentului. Un loc pestriț cu o arhitectură amestecată. Puteai vedea acolo, înghesuindu-se ca niște vite în grajd, clădirile șubrede care scăpaseră demolărilor succesive, dar și noile construcții, coșmeliile provizorii înălțate din materiale ieftine. Din loc în loc, sediile unor instituții de stat erau însoțite de câteva explicații utile, însă și de întreaga panoplie simbolică a puterii: steaguri și câțiva paznici în uniforme cu însemnele oficiale.

Teo2 o apucă de mână pe Emy, iar Sânziana simți o furnicătură în palma stângă.

– Hai pe-aici, drept înainte. Uite ce străduță frumoasă!

– Pe unde zici tu, dragă. N-avem nici o treabă, nu ne grăbește nimeni. La voi ce oră e?

– Zece.

– Perfect, ne mai putem plimba liniștiți încă o oră. Fără nici un fel de probleme.

În stânga lor se vedea acum un corp interesant de clădire, ceva construit prin anii cincizeci. Era un fel de bloc vechi cu apartamente largi și înalte, păstrând ceva din spiritul viu al caselor cu acoperiș din țiglă și cu marchiză. De undeva, din spate, îi ajungea din urmă lătratul insistent al unor câini de curte.

– Uite ce frumos e gemulețul ăla, cel de la casa roșie, aia din dreapta.

– Repetă, te rog, că n-am înțeles ce-ai zis.

Emy îi atrase iarăși atenția asupra aceluși ochi fixat în calcanul sângieriu, năpădit până la jumătate de iedera reproducă cu un verde electric.

– Da, e frumos! Și e singura fereastră din zid. Cum o veni asta? E vreo bucătărie acolo? Și ce-o mai fi în restul clădirii? Crezi că are scară interioară?

Emy încercă să deschidă o altă fereastră, cea cu detaliile, dar în afară de anul construcției și de numele vechilor locatari nu mai era specificat nimic. Probabil că nu fuseseră scanate toate casele din zonă.

Teo2 setă un cadru sonor de duminică după-amiaza, iar păsările începură numaidecât să-i înveselească cu glasurile lor. Se învârtiră apoi pe tot felul de străduțe scufundate în liniște. Unele dintre ele erau întortocheate și îi purtară de două ori prin aceleași locuri. Timpul părea măsurat de pașii lor, egali și domoli, iscând la contactul cu asfaltul niște sunete foarte reale.

– Uau, ce-i clădiroiul ăsta? se miră Teo2.

– Păi, vezi că scrie pe fațadă. Ia să vedem... Ah, e Monetăria Națională!

– Ce tare! Aici se fac banii...

Pentru numai câteva clipe, Claudiu se închipui în două roluri diferite: de spărgător și de director al instituției respective.

– Uite ce basorelieuri drăguțe sunt pe fațadă, îl atenționează ea.

– Nu le văd, zise el.

– În stânga și în dreapta porții, o încadrează.

– Aha, acum le văd! Zice aici că sunt turnate în bronz. Iar ăia reprezentați acolo cică ar fi romani. Îi vezi? Îi arată cum băteau monedele.

– Da' ce haine aveau! tastă Sânziana. Aș vrea cândva să te văd îmbrăcat așa.

Claudiu îi trimise un emoji vesel.

– Uite-l și pe ăla cu cleștele în mână. Cel care scoate lingourile din cuptor. Îl vezi?

Sclavul era reprezentat gol pușcă, aflat la doi pași de flăcările ce îl încălziseră prea tare.

În loc de răspuns, Emy se întoarse spre Teo2, iar Claudiu se simți imediat ca și cum ar fi fost mângâiat pe ceafă.

Apoi, își continuă plimbarea duminicală, ținându-se de mână exact ca doi îndrăgostiți.

Traducere de
Livia Nistor

Petja HEINRICH

Petja Heinrich s-a născut în 1973 la Sofia, dar locuiește de mai mulți ani în Germania, la Düsseldorf. Este poetă, traducătoare din limba germană și jurnalistă. Poemele sale au apărut în diferite reviste literare importante din Bulgaria: „Literaturen Vestnik”, „Public Republic”, „Litternet” etc. Volumul *Лотос (Lotus)*, publicat în 2014, a fost recompensat cu premiul național de poezie „Nikolai Kancev”, iar *Летни шумове (Hituri de vară, 2022)* a primit premiul „Ivan Nikolov”. Poemele traduse sunt extrase din *Рейнски нечу (Cântece de pe Rin)*, apărut în 2023.

Un hit de vară

Odată am ajuns într-o casă
cu un living în care
trona un vechi dulap cu ceas
înalt, cu ușa de lemn pictată cu bujori
și cadranul ca un chip
acele, oprite într-un timp
fără sens – niște sprâncene imobile
deși timpul e-ntotdeauna lipsit de sens
câtă vreme nu există niciun motiv
ca vara să se termine

era vară
în cireșul din curte, lampa solară
legăna în întuneric o lumină blândă

ATELIER
de TRADUCERE

un lup va trece pe aici, un far va lumina în iarba cenușie

citisem *Spuma zilelor*
trompeta a învins războiul, dar dragostea –
previzibil – n-a învins moartea
un vierme sătul dormea în cireșul nocturn

în ceasul fără mecanism,
fără greutate, fără pendul, fără ritm
gol din punct de vedere anatomic, exuvia unei cicade festive
păianjenii țeseau dantele și se înmulțeau

în dulap încăpea un om sau un ied
când lupul a bătut la ușă și a spus

lăsați-mă să intru, eu sunt
mămica voastră

m-am ascuns în dulap, am luminat cu telefonul
dinăuntru s-a deschis o catedrală
dinăuntru s-a deschis o balenă
din lipsa credinței s-a născut poezia

și-n loc să mă rog, am scris un hit de vară

Europa

Turiștii italieni, sus pe balcon
despre ce vorbesc
despre *bellissima*
evident, despre *amore*
uneori trec fără efort la franceză

despre mâncare și *le chateau*
uneori spun ceva despre *gelato*
și despre o croată, dacă nu mă-nșel
un copil își strigă tatăl cu respect în voce:

papa, papa
și adaugă ceva despre *familia*
și ceva în *espaniol*

Sunt prinsă într-un clișeu pe Coasta de Azur
și vorbesc limbile așa cum un mormoloc își stăpânește
mlaștina

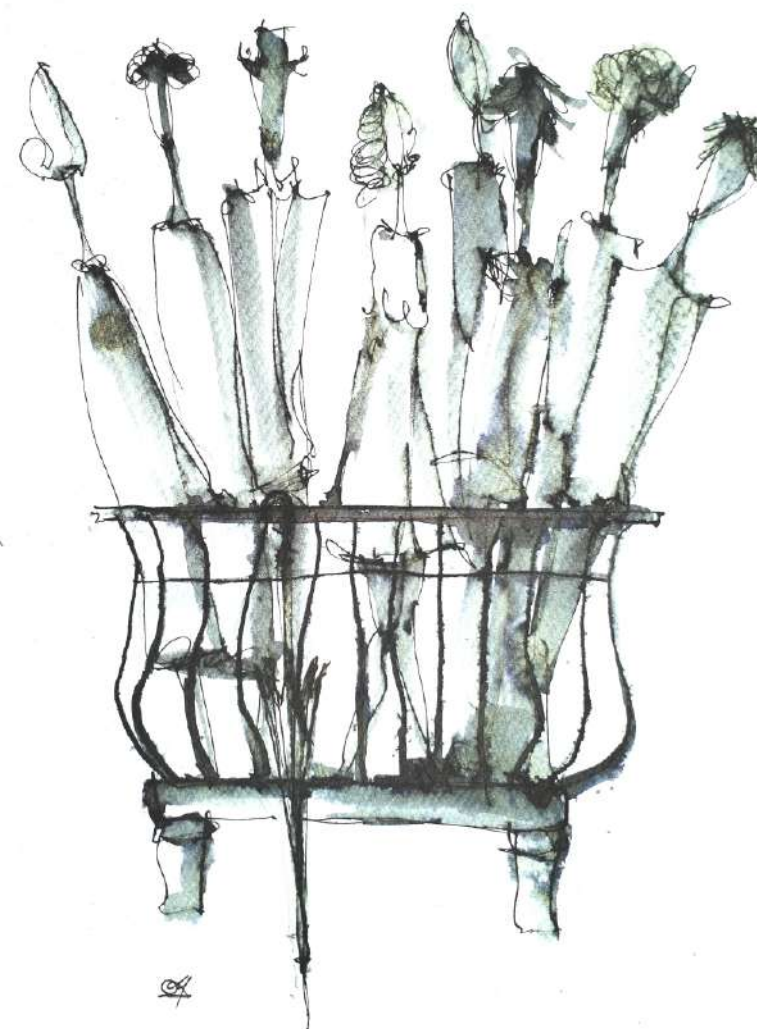
Toți sunt îndrăgostiți și ascultă hituri vechi, intrând
în ultima zi din august cu râs zgomotos
colorat, același Eurovision, chanson plus estradă,
cineva începe un cântec de luptă despre batalion

Le spun vestea – Gorbaciov
a murit la 91 de ani

În spatele casei, cu zgomotul obișnuit
trecea, conform orarului de noapte
trenul rapid spre Nisa

30.08.22

Coasta de Azur, în apropiere de Vallauris

Maclura pomifera

Cum mergeam prin grădina Doktorska
cu bărbatul cu care
atinsesem culmile râsului
am lovit cu piciorul globul verde al fructului
o portocală sălbatică lăptoasă, Maclura pomifera

arată ca o scoarță cerebrală
să-ți cadă una-n cap, e mai periculos decât o lovitură de castană

o specie invazivă, răspândită pe continentul american
de către leneși
în Sofia a ajuns la începutul secolului 20
spre deliciul veverițelor, care sunt înnebunite
să-i îngroape semințele
și apoi... să le uite

rășetele noastre au culoarea verde, șerpuiesc înapoi în timp
urcă pe strada mare, coboară-n jos

mi-era foame, nu mai mâncasem de la Düsseldorf
sau de dimineață, căutam ceva
ca o merdeneă și o cafea
frunze subțiri de antracit ne cădeau în păr
copiii vindeau origami pe ruinele de piatră

bărbatul cu umor mai dă un ocol și se oprește
atunci i-am spus următoarea poveste:
un șvab de 80 de ani a fost amendat cu 300 de euro
culesese 3 kg de ciuperci din pădure
e permis doar 1 kg de persoană

apoi am tăcut,
fiindcă și râsul este uneori flămând

Irina-Roxana GEORGESCU

„Păsările născute într-o cușcă cred că zborul e o boală”

Cu motto-uri aparținând regizorului avangardist franco-chilian Alejandro Jodorowsky, scriitorului italian Umberto Eco și filosofului și poetului indian de secol XI, Abhinavagupta, recentul volum al Magdei Cârneci, *Scurte scenarii inițiatice* (Polirom, 2024), reunește 27 de proze scurte scrise în perioada 2010-2020, surprinzând o vastă topografie a visului. Tema inițierii, a identității, a logicii-lipsite-de-logică a visului, a ieșirii din limitele imediatului (mai ales că „Păsările născute într-o cușcă cred că zborul e o boală.” – Alejandro Jodorowsky) sunt principalele linii de forță ale volumului. În această efuziune de emoții și de căutare continuă a sinelui, încercarea de armonizare în cuplu între Mina și Daniel se reglează prin labirintul unor călătorii spre propria conștiință, dar și spre zone ale memoriei lor afective. Mina ajunge „la concluzia că probabil firea ei mai artistică sau mai distrată sau mai intuitivă sau mai sensibilă sau mai confuză sau mai provincială sau mai orientală sau mai haotică sau mai destructurată sau mai apropiată de natură sau mai știu eu cum” (p. 8).

Viața eroilor comunică invariabil cu o hartă a timpului interior: „Pentru că viața trecuse prin bârnele alea, spuse ea, lemnul lor fusese cândva plin de sevă, fibra lor mai păstra pecetea trăitului și suferitului, cu nodurile alea rotunde și mai întunecate la culoare, cu creștăturile și mușcăturile din lemn care încă se vedeau bine, căci barda care le tăia se leșinase și fasonase apoi fără multă grijă, doar cât să fie bine îmbinate, să susțină o mare greutate, o mare tensiune, cât să rămână fixate vreme îndelungată deasupra camerei. Și acolo pe unde viața adevărată a trecut, zise ea, se vede tăietura și se vede durerea, urma lor rămâne ca o rană, ca o arsură, e impregnată în fibră, rămâne acolo ca o frumusețe latentă, puternică, ce uneori se dezvăluie brusc, devine evidentă și îți sare în ochi. Și pentru o clipă, Minei i se păru că tavanul mișcă, unduiește, i se păru că freamătă de propria lui expresivitate recunoscută, devenită vizibilă.” (p. 25) Mina și Daniel elaborează un soi de glosar afectiv de termeni care creează „punți” între experiența reală și experiența supra-reală la care se conectează: „Simțea cum un nod viu de emoții i se zbate în piept,

sub stern, în ceea ce ea numea plexul solar, era ca o formă fierbinte care pulsa înăuntru, se contorsiona, încerca să-și schimbe dimensiunile și conturul, un nod viu care voia să se dilate, să urce prin piept înspre gât, să irupă.” (p. 28)

Eroii par să își fabrice amintiri, poetizează pe marginea unor locuri familiare, reconfigurează topografii afective, în această zonă perfectă de împletire a unor gesturi, a unor senzații foarte puternice, unele dintre ele aproape animisto-ascetice, o comunicare armonioasă de culori, trăiri, o călătorie exploratorie a lumii în care eroina se imersează: „Atunci se întâmplă ceva. Soarele se lasă privit, nu e puternic, nu mă orbește și mă uit la el îndelung, drept în față și fix. Și, prin pupilă, o bucurie neașteptată mă inundă deodată ca o căldură bizară. Simt intens globul îndepărtat de foc, îl simt parcă intrându-mi în piept, atingându-mă pe dinăuntru. Și atunci un fel de fir invizibil se întinde între noi, între mine și soare, e un suflu, un canal de aer fierbinte care ne leagă, e o căldură unică, o trăire împreună. Sunt în el sau el e în mine sau sunt chiar el, o clipă am senzația că am ajuns cumva direct în soare și-l umplu cu mintea, îl cuprind. Suntem ceva în comun, ceva împreună, un nucleu uriaș, înflăcărat și iradiant. Un fel de explozie în mine însămi a unui soare lăuntric mă umple și mă dilată. Un fel de aurire luminoasă și fierbinte mă mângâie pe dinăuntru, se desface în mine, crește, se învâртеște și mă aruncă afară din corp, în vastitate, în univers.” (p. 41)

Mina și Daniel au parte, pe rând, de experiențe epifanice mărunte, dar semnificative pentru felul în care își definesc viața, care schimbă dinamica relației lor, dar și a felului în care se raportează la *celălalt*: „Totul a redevenit normal, lucrurile mi se par stinse, anoste, parcă ar fi acoperite cu o peliculă cenușie. Reîncep să tai și eu mere. Apuc un măr ușor lovit într-o parte. Încep să-l curăț, să-l ciopârțesc. Apoi brusc îl mănânc. Mărul, această bucată de soare.” (p. 43) Cele mai multe experiențe sunt la limita cu suprarealismul. Eroina povestește vise. În această împletire de complicități, identificăm o căutare a unor spații familiare: „Era ceva dulce-nostalgic în această căutare reciprocă parcă zadarnică, în acest joc de-a v-ați ascunselea, care

devenise un ceremonial rafinat, un ritual prețios între noi.” (p. 70), suprapusă peste „o bucurie extatică” (p. 77), de parcă „ar fi fost atins un gong, un miez muzical din adânc. O necunoscută și de demult uitată zeiță. Care s-a trezit pentru o clipă la viață.” (p. 77)

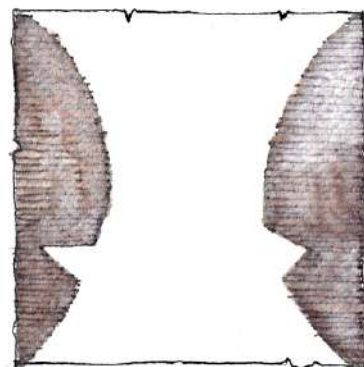
Cititorul se poate simți intimidat de astfel de suprapuneri între vitalitatea tumultuoasă a râului și viața tihnită, liniștitoare a personajelor: „Și, deodată, cu sunet cristalin și muzical, cu unde albastre curate, tivite cu spumă alb-sidefată, venea în sfârșit râul. Curgea prin mijlocul străzii. Curgea liniștit și pacific prin Mina.” (p. 87) Găsirea fotografiei bunicilor declanșează emoții puternice, fiind deopotrivă și un catalizator pentru o experiență stranie, pe care Mina nu și-o poate explica: „o fotografie cât palma, încadrată cu o ramă de lemn sculptat cu motive populare și vopsită cu negru”, „era fotografia cu bunicul și bunica tineri, după ce se căsătoriseră. În culori sepia, îngălbenită, fotografia îi înfățișa zâmbitori și îmbrăcați în costumele de nuntă încărcate de fireturi de la începutul secolului. Bunica murise demult, când Mina era încă copil și mama nu o lăsase să participe la înmormântare.” (p. 96)

În același registru, istorisirile lui Daniel, după un weekend de alpinism în munții Apuseni, amplifică impresia de stranie, sinonimă cu reconectarea la Sine: „M-am apropiat de una din acele ferestre, prin care un ocean de lumină se revărsa înăuntru. Am privit în afară, am privit prin fereastra rotundă: eram într-o țeastă umană, într-un uriaș cap de om. Priveam printr-un iris, vedeam în jos lumea albastră dintr-un om vast, care cuprindea cu privirea pământul. Omul acela era înconjurat de o aureolă solară. *Omul acela era chiar Eu Însumi.*” (p. 112)

Cu alte cuvinte, cele 27 de proze scurte surprind o de-teritorializare a viselor personajelor – de altfel, spațialitatea onirică este paradoxală – ce se plimbă într-o diversitate de locuri, de la Paris la grădina paradisiacă, „noptatecă” (p. 26), cu „umbrele ei mișcătoare, porțiunile ei de întuneric intens și vibrant, frunzele ei lucioase, de un verde închis, cu forme bizare, legănându-se ușor în briza de seară” (p. 26), de la cooperativa agricolă din județul Buzău, la un „acasă” relativ, trecând prin grădina „splendidă” (p. 121), misterioasă din visul lui Daniel, în care protagonistul îl revede pe vărul Cornel, mort prematur și stupid din cauza unei pene de curent ce-l blocase în Câmpia Bărăganului în trenul care îl ducea de la Constanța la București, în plină iarnă, de la Coasta de Vest la Asia Mică. E un puzzle de stări – unele diafane, altele distonante – care recompun o topografie senzorială a eroilor, punctând metamorfozele inerente ale Minei și ale lui Daniel, cele două voci ce trăiesc aproape poetic fiecare experiență prin care trec.

Aceasta ar fi o particularitate a textelor cuprinse în volumul Magdei Cârneli: experiența lirică a viselor. Mina și Daniel sunt două personaje complementare. Eroii trăiesc hrănindu-se din intuiții, confuzii, senzații care generează ecou și care amplifică anvergura visului în care se cufundă amândoi.

„A fost de-a dreptul înfricoșător să vedem cât de ușor și relativ ieftin s-a putut interveni în alegeri și influența masiv rezultatul”

de

Alina-Ioana VASILIU

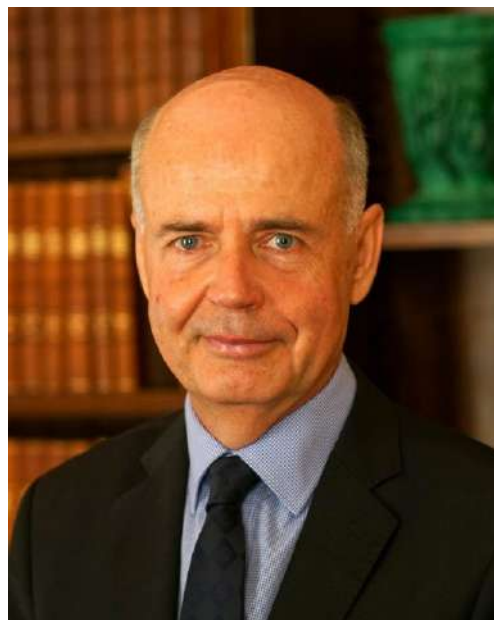
Interviu cu Excelența Sa Martin Košatka, Ambasadorul Republicii Cehe în România

M-am întâlnit la Eforie Sud cu Excelența Sa **Martin Košatka**, Ambasadorul Republicii Cehe în România, prilejul fiind **Cinemascopul**, festivalul de film organizat anual și ajuns la a opta ediție.

Grădina de vară din Eforie Sud s-a redeschis în anul 2018, la inițiativa Centrului Ceh din București, iar Asociația Forumul Artelor Vizuale s-a alăturat doi ani mai târziu.

Sprijinit de EUNIC România – Uniunea Europeană a Institutelor Culturale Naționale, de RADEF RomâniaFilm și de Primăria Orașului Eforie, festivalul mobilizează în fiecare an numeroși voluntari și s-a impus ca o celebrare a culturii europene contemporane.

Ediția din acest an, desfășurată în primele zece zile ale lui august, a adus pe ecranul Grădinii de vară filmul polonez *În numele pământului* (r. Hugh Welchman, Dorota Kobiela), filmul românesc *Anul Nou care n-a fost* (r. Bogdan Mureșanu), filmul italian *Nebune de fericire* (r. Paolo Virzì), filmul francez *Regnul animal* (r. Thomas Cailley), filmul maghiar *Femei pe fugă* (r. Gábor Herendi), filmul american *Rosaline* (r. Karen Maine), filmul ceh *Radio Praga* (r. Jiří Mádl) și filmul britanic *Prințesa Diana* (r. Ed Perkins).

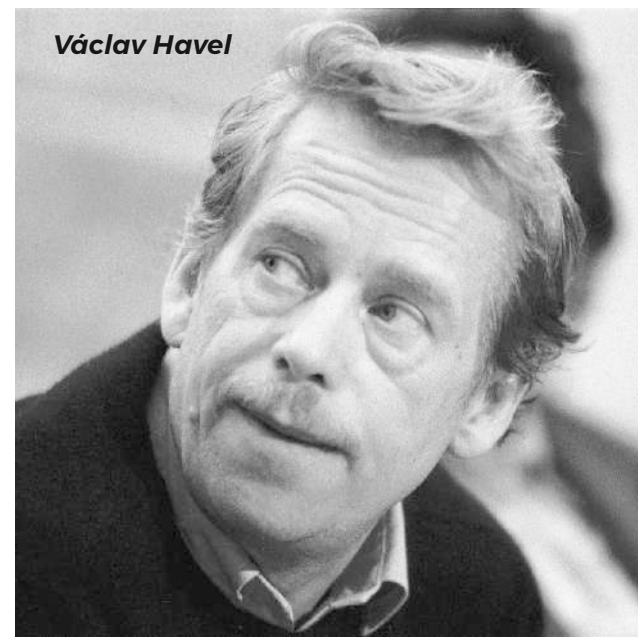

E.S. Martin Košatka

După întâlnirea cu ambasadorul, am văzut filmul ceh *Radio Praga*. Este despre evenimente premergătoare invaziei URSS în Cehoslovacia, în 1968. Am re trăit teama pe care o simțeam în timpul dictaturii comuniste și revolta în fața cenzurii. Am plecat cu un sentiment de teroare renăscută față de proximitatea războiului ruso-ucrainean. Cu vremea, se atenuase, dar mi-am reamintit că pericolul există, e acolo. Că în prezentul continuu mor oameni din cauza ambițiilor imperialiste ale Rusiei. Că este și România pe o listă neagră și că războiul hibrid, prin care se încearcă manipularea unor popoare întregi din Europa centrală și de est pentru a accepta să fie incluse din nou în aria de influență a Rusiei, continuă.

Alina Vasiliu: Excelență, acest interviu are loc pe 7 august, o zi de doliu național în România, declarată oficial prin lege în memoria fostului președinte Ion Iliescu – o figură care, dincolo de rolul său istoric, rămâne extrem de controversată. Până la moartea sa, Iliescu a fost anchetat pentru crime împotriva umanității în legătură cu Revoluția din decembrie 1989 și cu evenimentele ulterioare numite Mineriate. Pe acest fundal, revenim inevitabil la întrebarea mai amplă asupra modului în care au decurs tranzițiile în fostele state comuniste. România și Cehoslovacia păreau să pornească de pe poziții similare, dar au urmat traiectorii foarte diferite. Din perspectiva dumneavoastră, în ce măsură această divergență poate fi atribuită contrastului dintre liderii de atunci – pe de o parte, scriitorul și disidentul moral Václav Havel, iar pe de altă parte, Ion Iliescu, un politician format în regimul comunist? A fost, în cele din urmă, o chestiune de indivizi și idealuri, sau mai degrabă de context istoric și instituțional?

E. S. Martin Košatka: Aveți dreptate, Václav Havel și Ion Iliescu au fost doi oameni total diferiți. Aș îndrăzni să spun, incomparabili. Personalitățile lor au influențat cu siguranță modul în care tranzițiile democratice din țările noastre au evoluat. Totuși, cei doi lideri au acționat și în contexte foarte diferite. Oamenii din Cehoslovacia, în 1989, cereau o schimbare reală de regim, nu o simplă „perestroika”. Mai exact, doreau să scape de comuniștii aflați la putere. Desigur, memoria colectivă a națiunii noastre despre Cehoslovacia democratică dintre cele două războaie mondiale a fost un factor important. Poporul nostru voia să trăiască într-o democrație solidă, fără compromisuri, și să redevină parte a Occidentului.

Václav Havel

A.V.: Ceea ce ne doream și noi și, probabil, s-ar fi întâmplat, dacă nu ar fi existat o deturnare a aspirațiilor noastre...

Care considerați că sunt cele mai puternice punți culturale dintre Republica Cehă și România, atât din punct de vedere istoric, cât și astăzi?

M.K.: Sunt numeroase punți istorice, politice și culturale ce leagă Cehia și România. Aș menționa moștenirea comună austro-ungară, atât de vizibilă în Transilvania. Ambele țări au făcut parte din Mica Antantă în perioada interbelică, ceea ce a stimulat colaborarea culturală și academică.

În perioada comunistă, filmele, muzica și literatura cehoslovace circulau în România și viceversa, făcând parte dintr-o cultură populară comună a acelei epoci socialiste.

Astăzi, autori cehi și români sunt prezenți în mod regulat la cele mai importante târguri de carte, precum Book World Praga sau Bookfest București. Cinematografiile moderne din Cehia și România se bucură ambele de recunoaștere internațională, iar festivalurile de film din țările noastre își prezintă reciproc producțiile, contribuind la un dialog continuu.

Un rol esențial în promovarea legăturilor culturale îl joacă **Centrul Ceh din București și Institutul Cultural Român din Praga**. Și nu pot să uit de importanța minorității naționale cehe din România, care a reușit să păstreze și să cultive cultura noastră în Banat timp de două secole.

A.V.: Literatura, teatrul și cinematografia sunt domenii în care ambele țări excelează. Există inițiative actuale sau planificate de cooperare culturală între România și Republica Cehă în aceste domenii?

M.K.: Desigur, există numeroase inițiative. Cred că cea mai vizibilă și cu cel mai mare impact mediatic este participarea celebrei **Filarmonici Cehe** la ediția de anul acesta a Festivalului Enescu. Sunt convins că publicul prezent la cele două concerte, unde Filarmonica va interpreta Dvořák, Enescu și Rahmaninov, va fi încântat și va înțelege de ce suntem atât de mândri de Filarmonica Cehă și, în general, de compozitorii și muzicienii cehi.

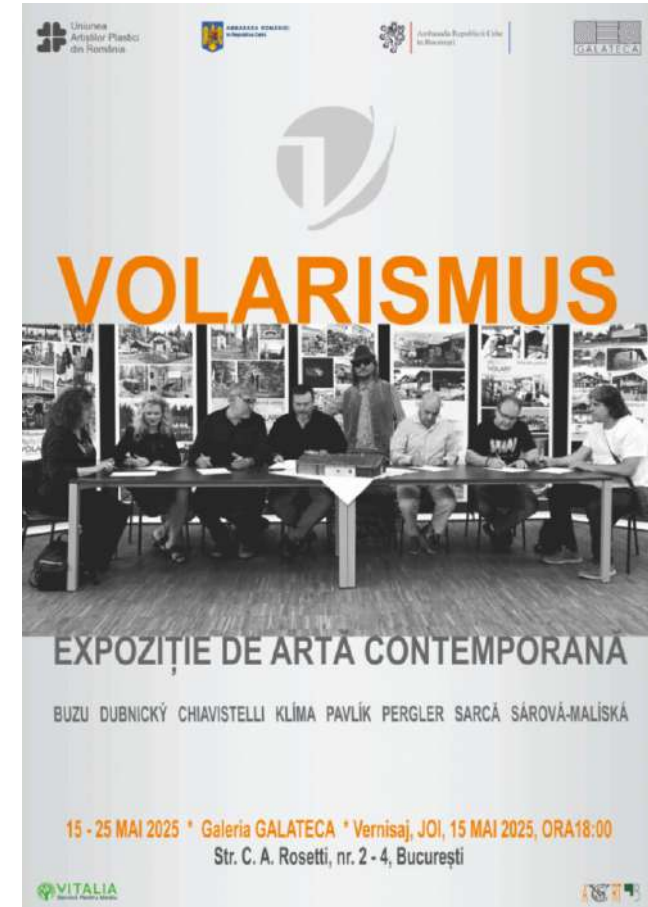
A.V.: Cum a contribuit diplomația culturală cehă la consolidarea relației cu România? Ce rol joacă Centrul Ceh în acest sens?

M.K.: Cred că principalul instrument al cooperării culturale trebuie să fie contactele directe dintre artiștii și instituțiile culturale din țările noastre. Totuși, asta nu înseamnă că guvernele nu ar trebui să joace un rol în promovarea cooperării culturale. Diplomația culturală are un rol foarte important, iar ambele guverne sunt conștiente de acest lucru. Așa cum am menționat deja, în cazul nostru, principalul instrument al diplomației culturale este **Centrul Ceh din București**. Sunt convins că noua directoare, **Petra Ort Dobruská**, cu vasta sa cunoaștere a culturii și a societății românești, inclusiv a limbii, va da un nou impuls cooperării noastre culturale.

Totuși, și Ambasada are unele proiecte culturale proprii. Ultimele organizate, înainte ca aproape toată lumea să plece din București la mare, au fost expoziția de artă „Volarismus”, a mișcării artistice internaționale Volarism, la Galeria Galateca și expoziția de fotografie a lui **David Těšínský** la Cărturești Carusel.

A.V.: Cum evaluați interesul publicului român pentru cultura cehă contemporană – de la operele lui Hrabal și Kundera până la noul val al cinematografiei cehe?

M.K.: Simt un anumit interes, dar sunt departe de a fi mulțumit de nivelul de cunoaștere a marilor nume ale culturii cehe contemporane și a operelor lor aici, în România. Din păcate, același lucru se poate spune și despre situația din Cehia în ceea ce privește arta românească contemporană. Este o dovadă clară că implicarea guvernelor în promovarea contactelor și cooperării culturale este foarte necesară. Uneori am impresia că și mass-media ar putea să ne ajute puțin mai mult. De exemplu, uitați-vă la grilele TV și la țările de origine ale filmelor sau serialelor difuzate și veți vedea cât de puțin este reprezentată producția țărilor europene, mai ales a celor mai mici. Mă bucur că aproape orice român din generația mea, inclusiv dintre oficialii de rang înalt, își amintește că toată lumea urmărea serialul *Arabela* în copilărie, dar ați văzut recent vreun film ceh la televizor?

A.V.: Răspunsul meu este negativ și bănuiesc că nici în Cehia nu se difuzează filmele românești. Dar există oare orașe din Cehia și România implicate în parteneriate culturale active sau schimburi artistice?

M.K.: Din păcate, nu foarte multe. Acesta este unul dintre motivele pentru care încerc să promovez contactele și cooperarea la nivel regional și local. Avem totuși câteva exemple bune. Cel mai bun este parteneriatul dintre Județul Mehedinți și Regiunea Liberec.

„Oricine urmărește cu atenție documentele strategice rusești, pozițiile politicianilor de la Moscova și acțiunile militare și hibride ale Rusiei înțelege că propria noastră securitate este în joc”

A.V.: În contextul actual, marcat de tensiuni regionale, amenințări de război hibrid și încercări de a reface sfere de influență în Europa Centrală și de Est – uneori amintind de logica Războiului Rece – cum vedeți rolul României și al Republicii Cehe în apărarea valorilor democratice și a echilibrului strategic din regiune? Poate o voce unită a statelor central-europene să devină un factor de coerență și stabilitate în cadrul UE și NATO?

M.K.: Trăim vremuri dificile. Instabilitatea la nivel global este în creștere. Aici, în Europa, Rusia a făcut ceea ce credeam că aparține trecutului – a început un război de cucerire împotriva unei țări vecine, prietene. Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei este o încălcare flagrantă a dreptului internațional și un atac asupra arhitecturii de securitate a continentului nostru. Este o amenințare uriașă și pentru noi, central-europenii. Îmi pare rău să spun că nu toate guvernele țărilor din Europa Centrală văd situația la fel. Unele susțin că ar trebui să încetăm să îi mai ajutăm pe ucraineni, prezentând asta ca pe un angajament pentru pace. Totuși, majoritatea țărilor din UE și NATO, inclusiv România și Cehia, înțeleg foarte bine că a forța Ucraina să renunțe și să cedeze în fața agresorului este cel mai rău lucru pe care îl putem face. Nu doar pentru ucraineni, care de mai bine de trei ani își apără țara, stăvilind, totodată, ambițiile imperiale ale Rusiei. Oricine urmărește cu atenție documentele strategice rusești, pozițiile politicianilor de la Moscova și acțiunile militare și hibride ale Rusiei înțelege că propria noastră securitate este în joc. Apreciem foarte mult ceea ce face România pe flancul estic al NATO, pentru a proteja granița externă a Alianței și a UE. Sunteți un partener respectat, de încredere și cu aceleași viziuni, un aliat-cheie în Europa de Sud-Est.

A.V.: Într-o eră în care rețelele sociale sunt adesea folosite ca instrumente de manipulare politică, cu impact direct asupra percepției publice, polarizării și chiar securității naționale, cum evaluați reacția societății și a autorităților din Republica Cehă și România la aceste provocări? În opinia dumneavoastră, ne îndreptăm spre o reziliență digitală mai mare sau

riscurile vor continua să se amplifice?

M.K.: Am asistat în repetate rânduri la modul în care se poate abuza de rețelele sociale și, de fapt, am văzut cât de ușor este să ataci instituțiile și procesele democratice. Suntem mult mai fragili decât am crezut. Guvernele noastre nu subestimează situația și sunt pregătite să acționeze. Problema este că nu toți oamenii din societățile noastre înțeleg cât de gravă este situația și că trebuie luate măsuri. Este o sarcină uriașă pentru autorități să explice problema, altfel riscă să fie criticate și acuzate că atacă libertatea de exprimare, pluralismul opiniilor și democrația în general.

A.V.: Cum abordează Republica Cehă provocările legate de statul de drept, pluralism și democrație în regiune? Ce ar putea învăța România din experiența cehă?

M.K.: Cred că, în acest moment, țara care învață din experiența celeilalte este mai degrabă Cehia. La fel ca alți parteneri europeni, am urmărit cu atenție ce s-a întâmplat în România în timpul alegerilor prezidențiale din toamnă. A fost de-a dreptul înfricoșător să vedem cât de ușor și relativ ieftin s-a putut interveni în alegeri și influența masiv rezultatul.

Deoarece în Cehia urmează alegeri parlamentare la începutul lunii octombrie, experții din țara mea au studiat cu atenție ce s-a întâmplat în România și ce rol pot juca rețelele sociale în campania electorală.

A.V.: Republica Cehă este cunoscută pentru infrastructura sa de cercetare și inovare. Ar putea aceasta servi drept platformă strategică de colaborare între institutele și universitățile din ambele țări?

M.K.: Cred că există multe oportunități în acest sens, însă, din păcate, potențialul nu este valorificat pe deplin. Deși există câteva exemple bune de cooperare, mă tem că Cehia este puțin trecută cu vederea în acest domeniu. Colaborarea cu parteneri din marile țări vest-europene, din SUA sau Japonia pare mai atractivă. Schimbarea acestei percepții este o altă sarcină importantă a Ambasadei mele.

A.V.: Cum este percepută comunitatea românească din Cehia și în ce mod contribuie ea la consolidarea legăturilor dintre cele două state?

M.K.: Comunitatea românească din Cehia este foarte bine integrată. De fapt, atât de bine, încât cehii nu realizează că această comunitate este relativ numeroasă, în jur de cincizeci de mii de persoane. Mulți dintre ei sunt „gulere albe”, inclusiv manageri de top în companii multinaționale. La fel ca minoritatea cehă din România, comunitatea românească din țara mea este un element extrem de pozitiv în relațiile bilaterale. În marea lor majoritate, acești oameni sunt profund pro-europeni și contribuie mult la cunoașterea și înțelegerea reciprocă dintre țările noastre.

Cehii și românii – „un simț al umorului similar, care i-a ajutat pe oameni să supraviețuiască realității comuniste”

A.V.: La nivel personal, Excelență, ce locuri sau momente din România v-au impresionat cel mai mult?

M.K.: Am încheiat primul an al mandatului meu aici, în România. Este foarte dificil să aleg un număr limitat de exemple. Vorbind despre munca mea, cea mai puternică impresie este atitudinea pozitivă pe care oamenii din România o au față de cehi și față de țara noastră. Este foarte plăcut să lucrezi într-un astfel de mediu. Deși majoritatea oamenilor nu știu, de exemplu, cât de important partener comercial este Cehia sau că firmele cehe se numără printre cei mai mari investitori din România, percep un sentiment general că Cehia este un partener și un prieten apropiat.

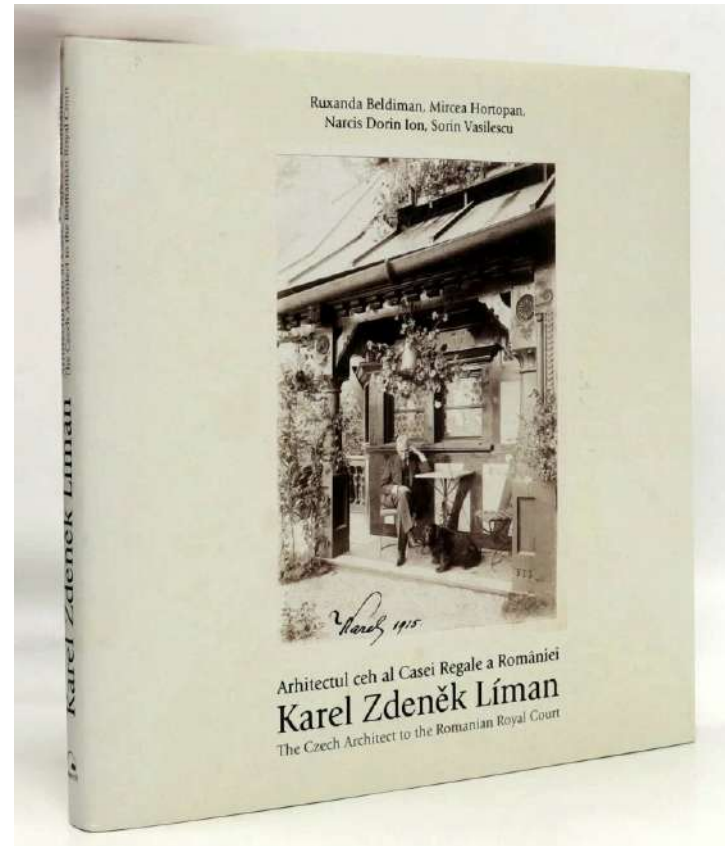
O altă impresie puternică este teama că cei patru ani prevăzuți pentru mandatul meu nu vor fi suficienți pentru a pleca din România cu sentimentul că am ajuns să cunosc cu adevărat această țară. Deși, împreună cu soția mea, încercăm să călătorim cât mai mult, România este mare și are atât de multe locuri interesante, încât este o „misiune imposibilă” să nu ratezi ceva frumos sau interesant.

A.V.: Există o carte, un film sau un autor român care v-a impresionat în mod special? Și, invers, ce operă cehă ați recomanda cu căldură publicului român?

M.K.: În acest moment am pe masă o carte despre un arhitect ceh care a lăsat o amprentă profundă în arhitectura românească: „*Arhitectul ceh al Casei Regale a României Karel Zdeněk Líman*”. În 1894 s-a alăturat echipei Casei Regale, ca arhitect. Studioul Regal de Arhitectură, pe care l-a condus, a fost responsabil de două proiecte majore: construirea Castelului Peleş și modernizarea și reamenajarea completă a interioarelor Castelului Peleş. Mai târziu, Líman și echipa sa au fost însărcinați cu proiectarea „Casei lui Carol” pentru prințul moștenitor în București. Spre sfârșitul vieții, a renovat interioarele Castelului Bran, transformându-l într-o reședință pentru Regina Maria.

Mă tem că, în țara sa natală, nu mulți cunosc aceste realizări, dar sper ca, datorită inițiativei pornite din orașul său natal, Mladá Boleslav, această carte să fie tradusă și publicată în limba cehă, pentru a permite cititorilor noștri să afle despre viața și munca sa și, implicit, despre familia regală a României și reședințele lor.

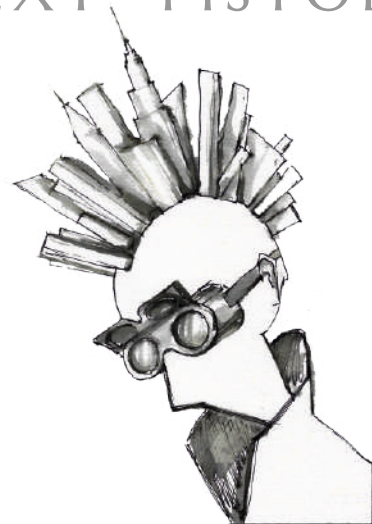
Publicului român aș dori să îi recomand recenta traducere a cărții *Hana* de Alena Mornštajnová, una dintre cele mai populare scriitoare cehe contemporane, volum apărut la Editura Curtea Veche. Este o saga de familie ce acoperă perioada anilor '30 – începutul anilor '60 ai secolului XX și arată că lucrurile nu sunt întotdeauna ceea ce par. Uneori e tristă, alteori chiar foarte tristă, dar are și mult umor, iubire și speranță.

A.V.: Dacă ar fi să comparați spiritul ceh și cel românesc în câteva cuvinte, unde se întâlnesc frumos și unde se diferențiază distinct?

M.K.: Istoria României, la fel ca și cea a Cehiei, este marcată de perioade de dominație străină și de lupte pentru independență. De aceea, sunt convins că spiritul ambelor națiuni este caracterizat de un puternic sentiment de identitate națională și de reziliență. Faptul că ambele țări au făcut parte din blocul comunist cred că ne-a adus și un simț al umorului similar, care i-a ajutat pe oameni să supraviețuiască realității comuniste. Acesta este motivul pentru care multe filme cehe rezonază cu spectatorii români. Este unul dintre motivele pentru care Centrul Ceh din București organizează de două ori pe an **Non Fiction Mondays** și **Fiction Tuesdays**, prezentând publicului filme documentare și de ficțiune.

Ceea ce admir foarte mult în România este cât de adânc sunt oamenii legați de tradițiile populare. Ziua Universală a Iei, care evidențiază frumusețea acestui veșmânt tradițional, sau sărbătoarea de început de primăvară, Mărțișorul, sunt doar câteva exemple. Și, dacă vorbim despre diferențe, unul dintre lucrurile pe care nu mi le-aș putea imagina ar fi o seară dedicată muzicii populare, în *prime time*, duminică seara, la televiziunea cehă.

Ioana VINTILĂ

petec

gândul că am fost la un pas de graniță de câteva ori bune e un sâmbure de caisă
îl sparg cu un ciocan, îi înghit miezul

gândul că teama paralizantă mi-a electrocutat toate membrele e
un cap așezat pe o lespede pătată de sânge

gândul că am vrut să fiu în oricare alt loc e
un cal cu căpăstrul rupt, nechezând singur într-un hambar

gândul că încă îmi amintesc diapozitivele celor întâmplare la perfecție e
un val prăbușit pe acoperișul unui templu

gândul că, un număr de ani mai târziu,
eu am vrut să fiu la un pas depărtare
e o statuie în mijlocul unui vârtej de nisip

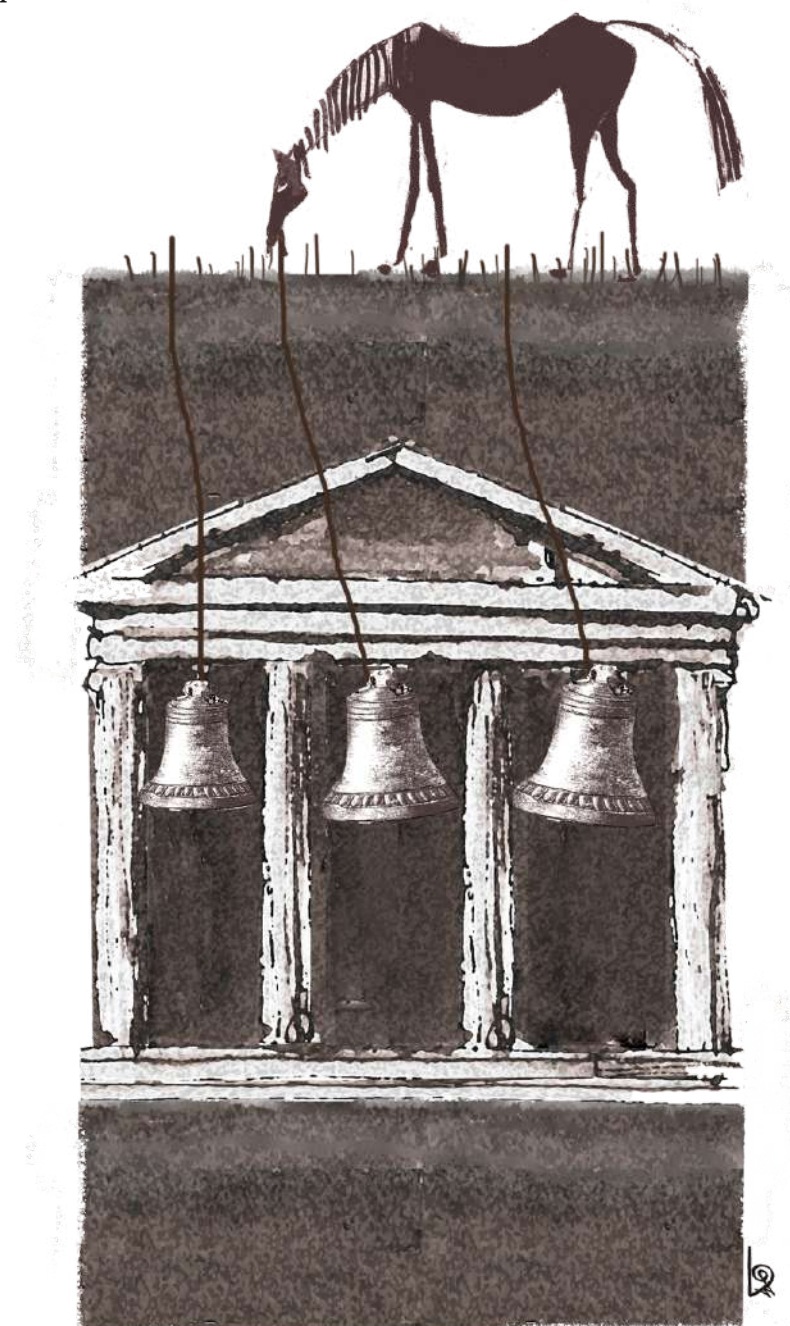
gândul că atunci voiam să nu mai fiu în niciun alt loc e
ce simți când transpirația ultimei îmbrățișări ți se usucă pe piele

gândul că îmi amintesc la perfecție scrisorile
pe care le-am compus înainte pentru fiecare dintre e o navă înghițită de vârtej

așa cum au fost și anii dintre,
praf de pușcă amplasat prea aproape de fitil

acum, ce rămâne e un petec de pământ ud.
sub el, cineva bate clopotele

eu
bat
clopotele

**am citit că Guernica a traversat Atlanticul cu
o navă plină de violoniști și psihiatri din Viena**

& m-am gândit că a călătorit într-o companie perfectă. valurile reci se spărgeau
de tone de fier, urlete de corpuri arzânde, tremollo vlăguit și carnețele de vise.

mi-am imaginat cala supradimensionată, cu un perete ocupat în întregime de
pachet. arcușurile muzicienilor – recvieme pentru câmpurile nesfârșite
scufundate în cratere. halatele pătate de noroi și sânge.

mi-am imaginat un posibil naufragiu. cum ar pluti Guernica într-un vârtej și
cum ar fi sfâșiată de bancuri de piranha. știu că nu sunt piranha în Atlantic.
bucățelele cufundate în non-culori amestecate cu plămâni umpluți de apă
sărată. din loc în loc, fragmente de lemn și rămășițele unor pastile.

mi-am imaginat cum fragmentele se îndepărtează, treptat, spre celelalte oceane.
cum, într-un final, se așează în cele mai adânci prăpăstii subacvatice. cum
meduzele nu le dezgroapă din nisip.
cum numărul victimelor se greșește – având mereu o cifră în plus sau în minus,
niciodată cea exactă. lemnul, fibra de bumbac, țesutul – materie organică.

nu există calm după furtuni. fiecare furtună o pregătește pe următoarea.

pe site-ul Human Rights Watch, în articolul *Sexual Violence during the Rwandan
Genocide and its Aftermath*

sintagma

violență sexuală apare de 42 ori

sclavie sexuală de 8 ori (*sclavie* – 16 ori)

mutilare sexuală de 10 ori (*mutilare* – 24 ori)

iar cuvântul *viol*

apare de două sute douăzeci și șapte de ori

două sute douăzeci și șapte de ori

două sute douăzeci și șapte de ori

două sute douăzeci și șapte de ori

P. – 20 ani

o făceau cu rândul – poate douăzeci tineri.
erați mai multe femei

aveați pauze atunci când majoritatea dintre ei nu avea somn
erau obosiți.

arsul, vânturarea macetei, violurile,
obosesc.

după câteva zile, nu mai puteai merge,
așa că te târai în patru labe.

te-au eliberat doar fiindcă păraai a fi pe moarte
& te rugai la Imana
să te ghemuiești într-un lan de sorg.

frunzele să-ți atingă blând pielea
în timp ce urmărești apusul filtrat de tulpinile înalte.
să-ți fie corpul calduș și amortit.

pe drum, corpuri carbonizate,
miros de carne arsă care-ți frige gâtul
și te face să să vomیți.

într-o biserică, adăpost –
până când nu.

de două ori, doi bărbați ți-au promis ceea ce nu va veni niciodată
dacă mergi cu ei.

aveau glasuri care păreau măcar în parte a fi sincere,
și ce e un carnagiu fără complexul salvatorului

lângă gurile râurilor, sângele s-a prelins iar dintre picioare

ți se spunea că nu ai dreptul să țiți

după ce un bărbat ți-a înfipt un băț ascuțit
(*special pentru asta*)
în vagin

ai mirosit fierul în nări mult timp.

ți-au redeschis rana.
când te-au lăsat să pleci,
mergeai iar în patru labe – genunchi zdreliți de pietrele de pe drum,
fără niciun fel de haină,
trecătorii te luau drept nebună
& te rugai la Ryangombe
așezată pe jos
să nu observe șuvoaiele care se prelingeau de coapse

/rușinea se curăță mai greu decât crustele/

la capătul celor 100 zile
ai continuat să-i vezi pe acei bărbați

se uitau la tine, îți zâmbeau complice. unii îți faceau cu ochiul

pe fața lor se citește – știu că ți-a plăcut mai mult decât cu soțul tău

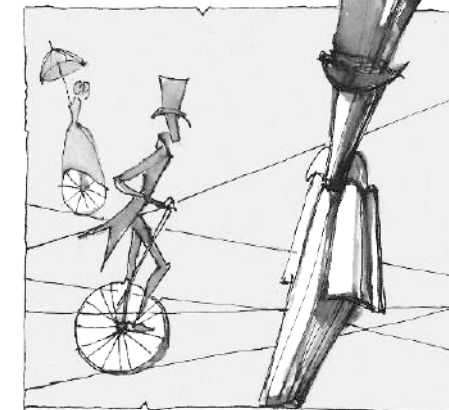
când se întâmpla asta,
îți repetai

vreau să mă învăluie Nyabarongo

V. – 23 ani

erau doi mi-au dat o lopată să-mi sap groapa am început să sap dar cred că unuia i-au plăcut șoldurile mele sau sânii mei mă dezbrăcaseră înainte după viol unul dintre ei a zis că vrea să mă mai țină bine dar mai întâi stai să-i omor frații după faci ce vrei cu ea i-a omorât pe toți și apoi m-a luat la casa lui acolo l-am implorat să nu mă violeze să mă ascundă o să țin minte după război o să zic ce bun a fost cu mine m-a lovit cu ceva în cap cred că era un ceas greu am migrene și-acum mi-e greu să mă concentrez și a doua zi m-a luat de soție a fost o ceremonie scurtă doar cu militari după 9 luni s-a născut primul copil stau cu el că îmi dă mâncare și-un acoperiș și cine altcineva m-ar mai lua de soție m-a amenințat de multe ori că mă omoară dar nu făcut-o cred că mă iubește o dată am fugit în satul vecin m-a urmărit și m-a adus înapoi de ce altceva m-ar fi adus înapoi dacă nu locuim cu mama lui soacra mea zice că noi tutsi suntem prea mândre încerc să-i arăt că nu cred că pe el mi l-a trimis Imana trebuie să-l accept dacă Imana l-a trimis nu

ARTISTOCRAT

Alexandru VAKULOVSKI

în afară de
ucraineni
doar ziarele
basarabene mai
numără zilele de la
începutul
războiului

ceilalți s-au
plictisit

că e
prea mult
au început
și alte
războaie

au fost deja
multe
alegeri
sunt
scumpiri
se taie din
salarii
s-au tăiat
compensații

nucleara
pe nimeni nu mai
îngrozește

mor oameni
o mie
două trei
ce să faci

președintele
ucrainean
tot cere
arme
e
plictisitor
nimic
incitant

lasă copiii
să se bată
zice
președintele
roșcat

lasă
pământul
să se
rotească
să se încingă
până se va răci

lasă basarabeni
și ucrainenii să-și
numere zilele

n-au decât

azi cerul a fost foarte roșu
n-am mai văzut
așa ceva
îmi spune mama

poate e de la furtună
și oricum se-nroșește
la apus

știi eu și cum e

la apus și
cum e
înainte de furtună îmi
răspunde
acum e
altceva și se
usucă tot
ud
zilnic dar
degeaba
strugurii se
chircesc

e în aer ceva

și în Split m-am trezit
aud furtuna
la zidurile lui Dioclețian se rup
copaci mari
tineri bătrâni
porumbeii năuciți cad
gheața acoperă tot

e ceva rău în aer și
ne dă târcoale

de multe ori
la telefon mama
tace

apoi spune ceva
ca pentru ea

nu e așa natura
cum să fie așa

rachete
drone
explozii
se cutremură
pământul din mai multe

părți

croații au strâns tot
viața continuă
dar e în aer
ceva

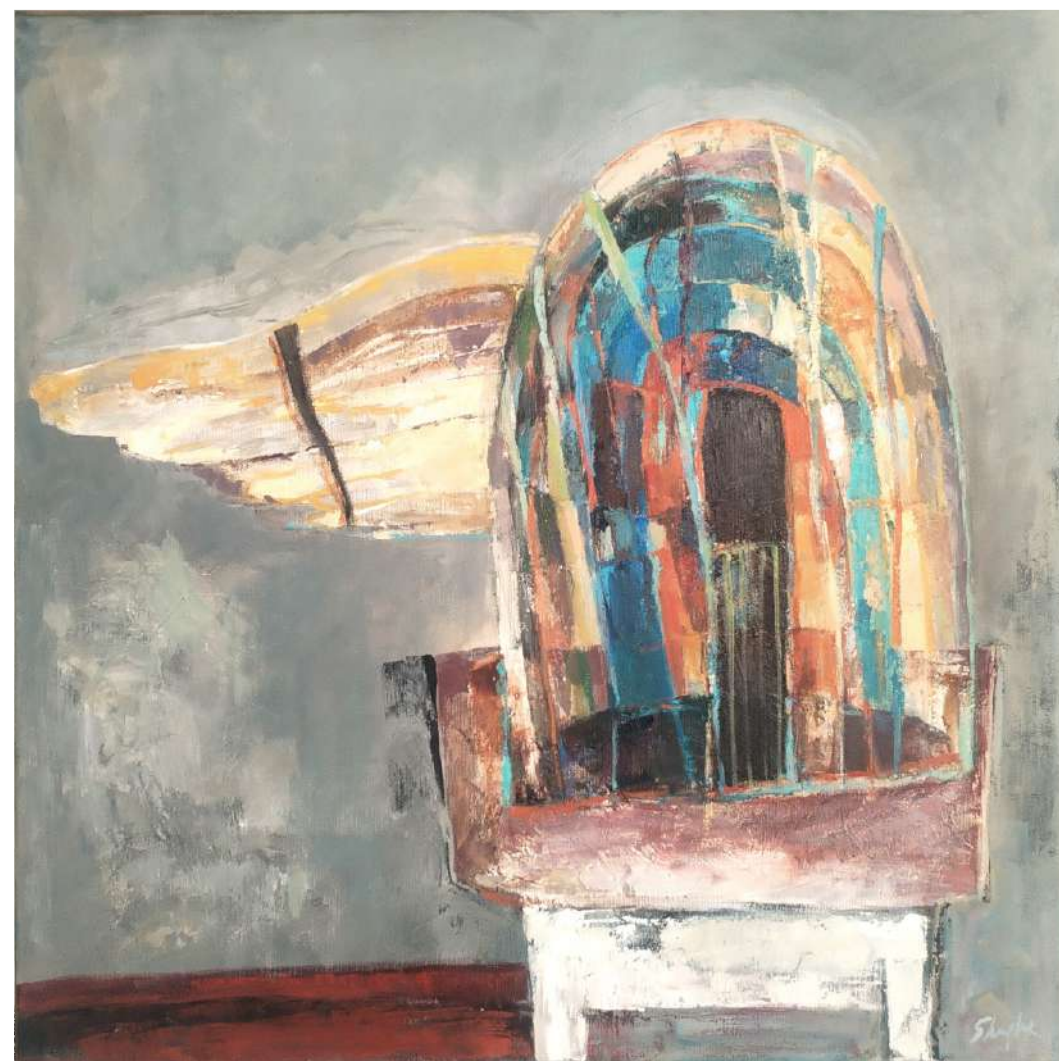
ca din portalul făcut de
Ligia Seculici într-un parc din Arad
dintre doi copaci iese
ceva

e ceva
dă din coadă și ne dă
târcoale

în drum spre
Odesa sau Rasseika
admiram acvilele
libere din cer

acum am citit că
și-au schimbat traseele
ca să evite
războiul

cercetătorii spun
că acvilele fac cu
85 de km mai mult

ilustrație de Daniela Cheorghe

pentru a evita
bombardamentele
rusești

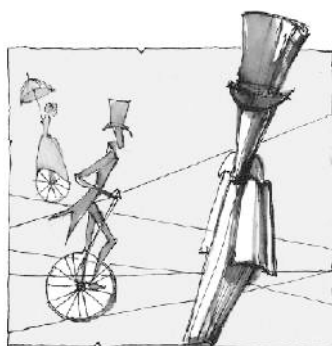
vulturii au fost
inelaiți și
cercetătorii vin cu
concluzii

în schimb
alte păsări
nemigratoare
nu sunt observate
nu va fi trasă nici o
concluzie

și pentru ele cerul
e închis când îl sparg
drone rusești

cine cercetează
ciorile care în timp de pace
traversau orașele la răsărit și
apus
cine-i întreabă pe pițigoi
cum o mai duc

cine mai vorbește despre
porumbei
când clădirile cu tot
cu cuiburi de oameni
de păsări
se prăbușesc

Roman Vlad - de la Cernăuți la Roma

Adrian MIHAI

Marea majoritate a consumatorilor de cultură de la noi din țară cunosc exemplele celebre ale oamenilor care au plecat din România și s-au afirmat în Europa sau în alte părți ale planetei. Cazurile lui George Enescu, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Constantin Brâncuși, Liviu Ciulei, Mircea Eliade, Victor Brauner, Sergiu Celibidache sunt doar câteva nume notorii din pleiada de oameni de seamă care au fost nevoiți să treacă granițele țării pentru a-și continua activitatea pe alte meleaguri. În câteva ocazii am menționat și noi câteva nume de muzicieni mai puțin cunoscuți în țară, din nefericire, care au activat cu succes în alte culturi. Astăzi vom aduce în atenție un alt nume important mai mult pentru lumea muzicală italiană decât pentru cea din România, din păcate.

Roman Vlad s-a născut în Cernăuți, parte a regatului României atunci, în anul 1919. După absolvirea instituției muzicale din orașul de baștină la secția pian, emigrează în Italia. A studiat la mai întâi la Universitatea din Roma iar mai apoi la prestigioasa Accademia di Santa Cecilia cu unul dintre cei mai importanți pedagogi și muzicieni italieni din secolul trecut, Alfredo Casella. Și-a început cariera ca pianist și compozitor. În anul 1942 a fost recompensat cu premiul Enescu pentru compoziția *Sinfonietta*. O anecdotă spune că participarea sa la concursul Enescu i se datorează lui Dinu Lipatti pe care acesta l-a cunoscut la Roma după concertul cu orchestra filarmonică din București. Lipatti i-a dus partitura în țară și a înscris-o la concurs. În paralel cu activitatea de compozitor și interpret a început să fie recunoscut și pentru scrierile sale, mai ales critica muzicală, dar și să fie invitat pentru a ține conferințe. În perioada 1954-1955 a predat la Dartington Summer School, loc în care au mai predat Igor Stravinski, Benjamin Britten sau Arthur Rubinstein. Articolele sale au fost apreciate în Germania, Franța, Marea Britanie și Italia. În anul 1968 a fost numit profesor de compoziție la Conservatorul din Perugia.

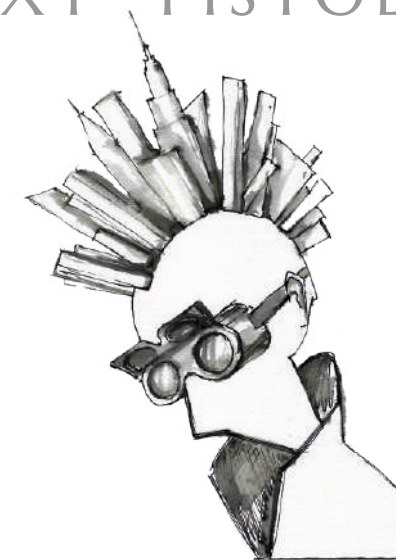
În această perioadă a început o colaborare foarte fructuoasă cu radioteleviziunea italiană, realizând diverse materiale despre muzica contemporană, muzica de vals și chiar vorbind despre importanța muzicii populare sau a folclorului. Toate acestea fiind realizate din dorința de a da mai departe publicului ceea ce un mare muzician simțea că merită să împărtășească.

Asemeni lui Marius Constant, alt muzician român care a făcut carieră în afara țării, Roman Vlad a fost multilateral dezvoltat. A ocupat postul de director artistic al mai multor instituții muzicale: Accademia Filarmonica Romana în două mandate, Maggio Musicale Fiorentino, Teatrul Municipal din Florența, Festivalul de Muzică din Ravello, Orchestra RAI din Torino, director al Teatrului de Operă din Roma, președinte al Confederației Internaționale de Autori și Compozitori și, nu în ultimul rând, Teatro La Scala. Între distincții se numără Doctor Honoris Causa din partea Universității din Dublin, Irlanda, Cavaler al republicii italiene, Comandor al Artelor și Literelor din partea Academiei Franceze, membru al Academiei Regale din Belgia, Doctor Honoris Causa al universităților de muzică din București și Cluj și cea de arte din Iași. În anul 2001 a fost Președintele de onoare al Festivalului și Concursului „George Enescu”.

Creația sa este foarte variată și vastă. A scris muzică pentru scenă (balete, pantomime), muzică de film, TV și radio, muzică vocală, muzică instrumentală și electronică. Din punctul de vedere al limbajului, muzica sa este în mare parte tributară serialismului (tehnică de compoziție inventată în prima parte a secolului de Arnold Schönberg și promovată intens alături de principalii săi discipoli Anton Webern și Alban Berg), cu toate că maniera sa de a compune în stil serial nu este la fel de închistată cum o întâlnim la cei trei ambadori mai sus menționați. Nu a urmărit niciodată noutatea doar pentru a fi nou și nici nu a avut dorința de a șoca. În ciuda încercărilor timpurii în dogma tehnicii serialismului dodecafonic, stilul său ulterior s-a extins și către alte limbaje, cum ar fi utilizarea sferturilor de ton, a tehnicii aleatorice sau a mediului electronic. De asemenea, în muzica pentru teatru apar citări din sfera muzicii tonale sau chiar procedee întâlnite în canoanele tonalității. A scris muzica pentru peste douăzeci de filme, colaborând cu regizori precum Franco Zeffirelli, Rene Clair, Renato Castellani.

În calitate de muzicolog a scris cărți importante despre muzicieni precum Luigi Dallapiccola sau Igor Stravinski, dar și probabil cel mai consistent tratat despre serialismul dodecafonic. De asemenea, a scris cărți pentru publicul larg despre fenomenul muzical.

A părăsit această lume în anul 2013 la venerabila vârstă de nouăzeci și trei de ani. În rândul muzicienilor italieni, pe lângă cariera sa artistică, este considerat unul dintre cei mai importanți organizatori de concerte și muzicologi din secolul trecut.

Dorian STOILESCU

Aici, nicicum, fără timp

În Toronto, nimeni nu vrea să știe prea multe
despre noi,
fiecare nou venit se teme într-ascuns
de celălalt,
orice zi devine o noua cascatorie
de *sport extreme* pe zidul morții
sau pe platforme *social-media* –
unde nu trăim, viețași obișnuiți cu surghiunul
din normalitate.

Bătălia fiecărei zile ne trece
prin furcile caudine fără, însă, a ne opri din drum.
Bâjbâim prin întuneric o potecă spre mâine,
luminată de palide sclipiri
ale trecutului (ce știu ei cine-am fost noi?)
Ne salutăm ceremonios,
zâmbim convențional, retrăgându-ne cuminiți
din *real life*, ne dăm din când în când,

recunoștință & șansă,
ca și cum (ne-)am împrumuta
o cutie de chibrituri.
Continuăm acest joc, mimând
bunăvoința ca stil de viață,
jucăm ping-pong zilnic
cu chibriturile, cu zâmbetele, cu șansele,
amintindu-ne că respectul rămas
tot e bun la ceva – ca o clipă de pus ordine
într-o pauză publicitară.

Apoi, cu venele pompând lichid frigorific,
coborâm în adânc mult prea repede,
luptând cu sentimentele,
cu desprinderea de turmă,
regăsirea de sine – punct

al frigului absolut
pentru celălalt.

Pe rând, câte unul pe zi
(fragmente de blues)

1

Poate că niciodată nu voi mai ajunge la acest nivel inutil de transă,
ca un dop de șampanie sărind la fastuoasele petreceri
cu majorete hămesite, sărbătorind prin șanțuri, victorii de Formula 1
sau la concluzii dincolo de rău, de satisfacție sau de înțelegere,
când fericirea fugea epileptică peste noapte,
când te futeam c-o blândețe nemernică ca pentru ultima dată,
în timp ce tu, sub aura corectitudinii, te strecurai ca o mână perfectă
infectând coridoarele tribunalelor, amăgindu-i pe toți,
îndemnându-i să mă pedepsească, știind că totul între noi este
joc de putere și identitate, un Monopolis pe viață & moarte,
pentru durere, faimă & dragoste.

2

Între noi se forma o barieră leneșă ca o depresie.
Ce aventură, ce speranță, ce faptă va rămâne până la urmă? întrebai.
Acel blues îmbibat de patimă, spermă, răutate, tristețe, transpirație,

acel scandal perpetuu, futai răzbunător, full-contact, vezi tu... sunt
dezastru tocmai la ce sunt mai bun, monstru care alege momentul suprem
de-a pierde.

De-aceea, lumea îmi devine tot mai prezentabilă,
mă iubesc enorm – mă distrug în următoarea clipă.
Tu însă, alungi amintirile cum șterge pisica perii morți,
îți ascunzi ostentativ ghearele în zilele astea,
te îmbraci numai în negru de la marii designeri ai lumii.

Eu? Orice culoare din orice second hand.

3

Hai, lasă-mă să te înfurii și-apoi să mă prefac că vreau să te-opresc
de-a sparge farurile mașinii unui inamic de moarte, inventat ad hoc,
să ne prefacem că avem o altfel de viață, să mâncăm disciplinat
sandviș cu somon dubios, pentru-a strânge de-o garsonieră
și să bem mirosind a frig cosmic zămislit din îmbrățișatul non-stop.
Acum, când casele au la balcoane trandafirii dorurilor noastre,
seifurile gândurilor tale sunt sparte de hackeri ce jefuiesc stelele.
Încerc să-ți multiplic anxietatea, voluptatea, durerea, vreau să-ți arăt
disponibilitate de-a face totul
greșit.

Te rog, spune, ce te frământă?

4

Ești tocul pantofului iubitei crăpând fața amantului prins în fapt.
Însă eu vreau să te-ajut, te provoc în moduri neașteptate, asta vreau.
Nu mai plânge, te-ai sinucide prea târziu, mi-e așa silă de moarte!

Dar nu și de tine, nu știu de ce, deși mă plictisesc așa de repede
de planuri sau de femei!
Nu de tine, nu de gândurile tale,
nu știu de ce.

Sunt neclar, mă simt un pușcăriaș pozând în play-boy,
un stand-up comedian murind pe scenă, cu un public confuz
când Salvarea-l ridică, neștiind de-i glumă sau este pe bune.

Brutalitatea mea poetică e asemenea revoluției culturale chinezești, iar recunoștința mea e desăvârșită ca armata roșie ce cotopește tot, inclusiv aliații.

Tristețea asta postcoitum, lipsa asta de moarte... toate atrag containere de gunoi cosmic cu trecut radioactiv.

Inflație

De atâtea superstaruri,
niciun petec de covor zburător,
niciun foarfece fermecat
n-au rămas neînchiriate.

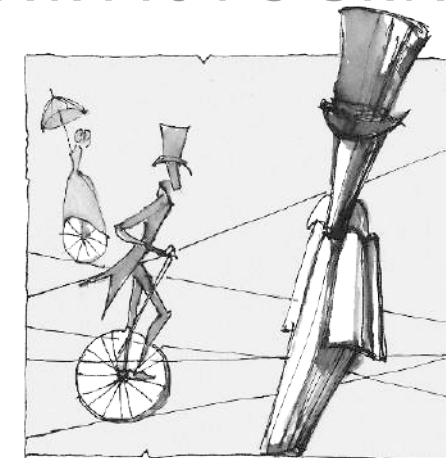
De la paradele modei la *breaking news*
o clipă nu trece și jivinele stârnesc luna,
încercând s-o ascundă
printre giuvaeruri, blănuri & pene rare,
pe sub evantaie & priviri evocatoare
de fals război.

Între timp, un mascul superalfa
ți-a sorbit deja actoricește replica & respirația,
cu aplombul garantat *by his muscle car*.
Nicio criză sau calamitate nu sunt de bontón,
niciun flirt sau replică neluate în seamă,
nicio despărțire nebârfită, nicio insultă nearuncată.

Panteonul *social media* a umplut centralele lumii
cu gunoaie,
generând căldură & electricitate
în avans,
până la sfârșitul tuturor
lumilor.

foto: Cătălina Flămânzeanu

Ohara DONOVETSKY

Clementina, în mare parte, și hermina

*E datul ei, îi scrie-n soartă,
Să dea cuvânt la veșnicii:
Mai bine să lucească moartă,
Decât murdară între vii.*

(Virgil Carianopol, *Puritate*)

Clementina este poetă. Și profesoară de franceză. În mare parte, un spirit ales. Și neînțeles. De mulți dintre contemporani, colegi de breaslă, de cancelarie și de alte contexte.

Nu e desuetă, dacă înțelegi că e poetă. Nici anacronică, dacă ți-e familiară metafizica spațiului și a timpului. Clementina nu dă doi bani pe problematica materialistă a originilor și nici pe tratarea comică a tragicului. Trăiește în atmosfera rarefiată a muzicii sferelor, pe care o aude, în mare parte, după ora bufniței, mai exact, între ora lupului și cea a privighetorii.

În timpul zilei, Clementina se revoltă (moderat și temperat-continental) împotriva condiției umane. Dimineața, stoic și surd, iar la prânz, reținut, nobil și clasic. Mai vârtos seara, când e invadată de valuri de *Biedermeyer Romanticism*, ca de-abia la miezul nopții și cultural anacronic să simtă cum ia (furtună și) avânt adevărata sa fire (*high*) romantică.

În copilărie, Tine-Tine și-a idolatrizat bunicul matern, care i-a și sădit în sinele afânat și moale sămânțe de *ennui* și *mal-de-siècle*, dacă e s-o credem pe cuvânt, și de la care a și moștenit gena bună, paradoxală și inutilă a iubirii lui *hypocrite-lecteur-mon-sembable-mon-frère*.

În tinerețe, l-a iubit pe contele de Lautréamont, în ciuda diferențelor de temperament, amplasament și de Weltanschauung. A trecut, cu grație și noblețe sufletească, și peste inadvertențele de meridian, epocă și chiar fus orar, fiind răpită (și orbită, se-nțelege, cine n-ar fi) de extravaganța și de strălucirea *mercurială* (cum se zvonea) a geniului său întunecat. De câteva ori, l-a părăsit, scurt și dureros, pentru Pascal și La Rouchefoucauld, din motive numai de ea știute, dar și pentru că a vrut să ia câteva lecții de, *ipse dixit*, botanică filosofică și anatomie sapiențială. A revenit la matcă într-o călărire în zori, când L'autre Amont a atras-o iar în mreje, fiindu-i clar că, în mare parte, ea este *caracatița cu privirea de mătase*, ea, *sufletul nedespărțit*, cu care îi era sortit să *contemple oceanul* etcaetera. I s-a dedicat suflet și trup, *cu pânțele de mercur* (sterp though, that's my two cents) amplu (des)cântat. Cu fiecare an, pământul se învârtea, pânțele rodea, pe dinăuntru (poleială peste poleială, mai mult aur decât zugrăveală, dacă îi credem pe cei vechi) mai mult decât afară, rosturile se stratificau, pregătind miezul lui tare de nichel și fier (am citat, în mare parte din memorie, din versurile Clementinei, ajunse la mine pe cale orală).

La maturitatea târzie, Clementina a făcut pact cu diavolul, a plecat din casa bunicilor, a închiriat o garsonieră și a coborât la munca de jos în cancelaria unei școli aflate peste drum de spitalul sri. A continuat să scrie poezii.

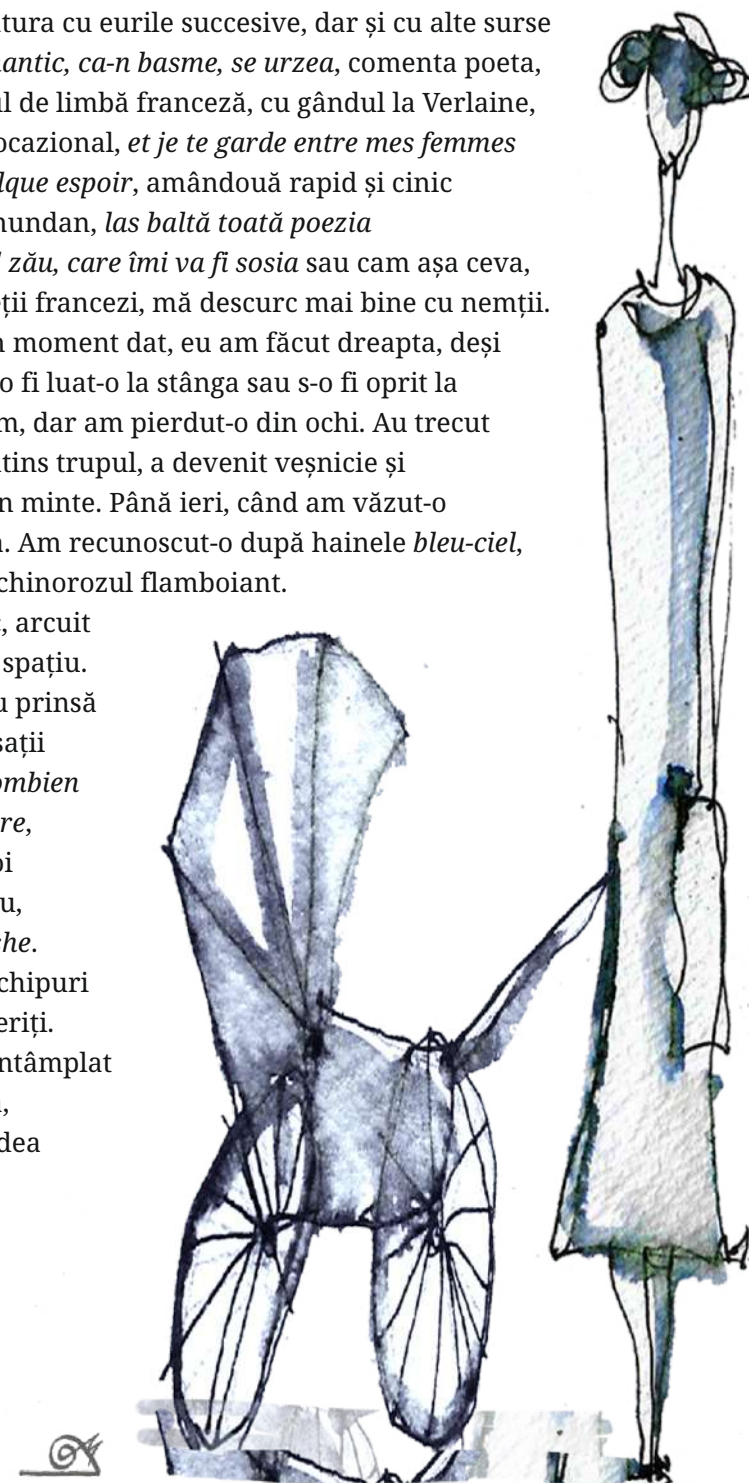
Nu se mai cunoaște nimic despre relația cu Isidore, de parcă s-ar fi pietrificat sau lichefiat de dor. Neîmplinit sau nemărginit, nu se mai poate discerne, cuvântul se află la capăt de rând, iar hârtia a suferit, sub vremi, vânturi și valuri care lasă malurile, deteriorări și variate interpretări. S-a zvonit că ar fi avut o idilă cu Virgil, Cari, cum îi spunea ea, poet la rândul-i, tot din Caracal (nu-i plăcea să vorbească despre asta, o trecea la note de subsol) i-ar fi dedicat, la ieșirea din pușcăria comunistă, un volum întreg. Mai ales poezia cu hermina (nu că se laudă, dar asta e adevărul). Ar fi avut câteva sugestii stilistice totuși, la urma urmei, oricât de sursă de inspirație, e poetă și ea. Titlul, de pildă, e prea transparent, versul al doilea, „*giuvaer ce dă scântei*”, deloc reușit, transformă iambul în anapest, *giuvaer* presupune o anomalie de pronunțare, ea ar fi optat pentru altceva.

În sfârșit, în cancelarie, Clementina era o apariție. Cap de păpușă de Nuerenberg, ten de porțelan, ochi albaștri, mici și sticloși, întăriți excedentar de

curbe de chinoroz cosmetic (aproape ca-n poemul lui Cari despre hermină, chiar dacă, acolo, se dau cu chinoroz pereții *unui golf*, parol, „de gheață și din jur”, mă rog, e simbolic, dar și în antiteză cu „știind cât de ține ea la pur”). În jurul capului, părul blond-cenușiu, învolburat de vreme și trădat de vicisitudinile istoriei, mișcarar, aureolat de reflecții personale, mici extaze cotidiene și epifanii pasagere. Gura Gura purta perpetuu carmin, cu urme de pe vremea când era cârmăz, pentru a păstra vie legătura cu eurile succesive, dar și cu alte surse de lirism. *Și totul ce romantic, ca-n basme, se urzea*, comenta poeta, secondată de alter ego-ul de limbă franceză, cu gândul la Verlaine, adorat și el orizontal și ocazional, *et je te garde entre mes femmes / Du regret non sans quelque espoir*, amândouă rapid și cinic contracarate de sinele mundan, *las baltă toată poezia / să vină alții la-ncercat / zău, care îmi va fi sosia sau cam așa ceva*, nu stau prea bine la poezii francezi, mă descurc mai bine cu nemții.

La o intersecție, la un moment dat, eu am făcut dreapta, deși nu-mi mai amintesc, ea o fi luat-o la stânga sau s-o fi oprit la semafor, nu mai știu cum, dar am pierdut-o din ochi. Au trecut eoni, timpul mort și-a întins trupul, a devenit veșnicie și Clementina mi-a ieșit din minte. Până ieri, când am văzut-o în piața mare din Lipsca. Am recunoscut-o după hainele *bleu-ciel*, carminul excedentar și chinorozul flamboiant.

Plimba un landou baroc, arcuit peste timp și generos în spațiu. Părea preocupată de sau prinsă în șoaptele unei conversații animate, *mes enfants, combien il est doux qu'il y a un père*, parcă a zis, în mare, apoi n-am mai auzit. Înăuntru, *plein d'animaux en pelushe*. De bună seamă și după chipuri și asemănări, au tați diferiți. M-am întrebat ce s-o fi întâmplat cu hermina. Dacă ea era, interesantă manieră să dea cuvânt la veșnicii, vorba lui Cari.

Eduard ANDREI

Noua Speranță a lui Roman Tolici

Afișul expoziției „New Hope”,
Muzeul de Artă Tulcea.

Expoziția *New Hope (Noua Speranță)* a artistului **Roman Tolici**, organizată de **Mobius Gallery**, a fost vernisată la **Muzeul de Artă Tulcea** în 22 august 2025 și va putea fi vizitată până la sfârșitul lunii septembrie. La vernisaj au luat cuvântul muzeografele Laura Guțu și Alice-Georgiana Fănar, iar publicul s-a bucurat de prezența artistului. Tulcea reprezintă cel de-al cincilea – și ultimul – popas al acestei expoziții itinerante, care a fost prezentată în premieră la finalul lui 2024 la Brașov (Centrul Multicultural al Universității Transilvania) și apoi a călătorit în acest an la Timișoara (Bastion 2), la București (în spațiul Mobius Gallery din Piața Amzei, unde am avut ocazia să o vizitez în mai) și la Sibiu (Muzeul de Artă Contemporană – parte a Muzeului Național Brukenthal).

Motivând titlul expoziției, Roman Tolici a declarat: „Istoria oferă nenumărate exemple în care speranța s-a dovedit deșartă: imperii s-au prăbușit, dezastre

cumplite au spulberat speranța oamenilor, iar nedreptăți teribile au rămas nepedepsite. Cu toate acestea, speranța s-a încăpățânat să reapară mereu. Această nouă serie explorează tocmai acest sentiment abstract și fragil pe care îl numim **SPERANȚĂ**”. În opinia artistului, „Speranța este proiectată nu neapărat în actualitate, ci într-un meta-viitor, într-un viitor ultra-îndepărtat, în care peste noi au trecut mai multe apocalipse”.

În picturile lui Roman Tolici, executate în ulei pe pânză, fotorealismul reprezentării este hibridat de suprarealismul viziunilor sale fantastice, în care apar adesea mulțimi de personaje subdimensionate, în raport cu: elemente monumentale ale naturii, precum omuleții – un fel „elfi” – care înconjoară rădăcina unui copac retezat de un cataclism neștiut, care a căpătat forma unui castel de basm în *New Hope 2*; o carcasă de mașină, abandonată pe un câmp la malul mării, ciuruită de gloanțe și acoperită de *graffiti*-uri, omuleții fiind distribuiți în jurul și în interiorul acesteia, în *New Hope 3*; scheletul uman gigantic din desenul din 2012 (al cărui titlu a inspirat seria recentelor picturi), reprodus fragmentar pe afișul expoziției, ca *memento mori* contemporan, amintind de efemeritatea vieții și de vanitatea plăcerilor lumești.

Imagine de la vernisaj:

(de la stânga la dreapta) muzeografele Laura Guțu și Alice-Georgiana Fănar, de la Muzeul de Artă Tulcea, și artistul Roman Tolici.

Foto: George Pericleanu

Roman Tolici, *New Hope 2* (2024, ulei pe pânză, 100 x 140 cm) și *New Hope 3* (2024, ulei pe pânză, 140 x 200 cm).
Foto: Mobius Gallery. Colaj foto: Eduard Andrei

Roman Tolici, *New Hope 9* (2024, ulei pe pânză, 140 x 200 cm) și *New Hope 8* (2024, ulei pe pânză, 100 x 140 cm).
Foto: Mobius Gallery. Colaj foto: Eduard Andrei

Uneori, omuleților li se alătură stoluri de păsări, pești și ale viețuitoare marine, roiuri de insecte zburătoare, animale disparate și pajiști pline de flori – aparent miniaturale, dar având dimensiuni comparabile cu statura umană –, ca în *New Hope 7*, unde toate aceste regnuri se întrepătrund și formează o rețea punctiformă multicoloră, gravitând în jurul a doi cilindri negri (un fel de anvelope distruse în urma unui accident), care prin alăturare formează simbolic semnul infinitului. Alteori, omuleții se află la baza unor gigantice mașinării cu funcție incertă (probabil războinică ?), sentimentul de straniețate fiind sporit de griurile reci dominante, ca în *New Hope 9*; sau peisajele sunt complet nepopulate, precum în *New Hope 8*, în care o vegetație luxuriantă acoperă un mormânt din care nu se mai vede decât crucea de piatră, ca „personaj” central.

Lucrarea *Truth (Adevărul)* prezintă un portret de fată – exponentă a unei noi

generații –, cu părul negru în bătaia vântului și costumată cu o rochie albastră, proiectată pe fundalul unui cer de vară azuriu cu doar câțiva nori, ținând în mâini o carte deschisă, pe coperta căreia e scris cuvântul *ΑΛΗΘΕΙΑ (Adevăr, în greacă)* – titlul volumului, dar și al picturii. Tânăra pare să citească din carte, dar poartă o pereche de ochelari cu lentile mari, rotunde, în care se reflectă albastrul cerului și care par mai degrabă ochelari de orb. Poate că sensul lucrării este acela că adevărul se află în ceruri sau este o trimitere subtilă la Themis, zeița Justiției, înfățișată în scenele mitologice legată la ochi și cu o balanță în mână (*Justiția este oarbă*, se zice), pentru a nu vedea cine se află în fața sa cerându-i dreptate și pentru a-i trata pe toți în mod egal, cântărind adevărul doar în baza argumentelor auzite.

Truth face pendant cu *A Bar at the Hubrica. Last Day (Un bar la Hubrica. Ultima zi)*, tot de format pătrat, în care apare portretul unei alte fete, de data aceasta blondă, cu părul prins în codițe și o rochie neagră, cu un decolteu accentuat. Tânăra este văzută frontal și își îndeplinește rolul de barmaniță, fiind surprinsă în timp ce prepară un cocktail (probabil Margarita) pe bază de tequila Corazón de agave – băutură a cărei sticlă se află în stânga imaginii. Nu lipsesc citricele cu coaja verde (lime), împrăștiat pe tejgheaua barului și recipientul cu sare, ingrediente necesare pentru respectarea rețetei. Aceste elemente induc starea de relaxare specifică momentelor de *loisir*. În fundal e un peisaj văzut în perspectivă plonjantă (*à vol d'oiseau*), contrastând cu cea frontală, utilizată pentru personajul principal și obiectele de la bar, care formează un fel de natură statică în prim-plan. În plan secund se zăresc numeroase personaje, micșorate perspectival, care se plimbă într-un parc imens, cu peluze de un verde aprins, decupate geometric, iar în ultimul plan se întinde un peisaj semi-montan. Singurul element care iese din această unitate armonică este cuțitul înfipt în tejghea, din prim-plan dreapta, cu care barmanița tocmai a tăiat limele pe care le-a pus în pahar și care pare să prevestească un eveniment nefast. În această cheie poate fi interpretată și expresia de pe chipul fetei, care afișează un zâmbet adresat în mod firesc clientului nevăzut din fața sa, dar care, totodată, privește îngrijorată undeva în

Roman Tolici, *New Hope 7* (2024, ulei pe pânză, 140 x 200 cm). Foto: Mobius Gallery

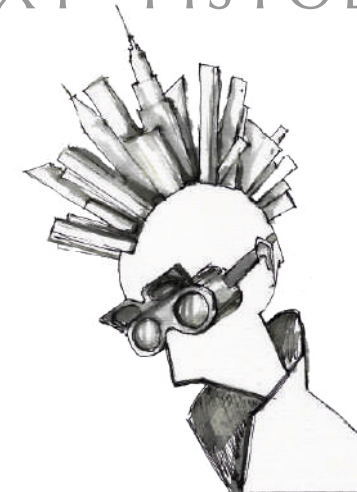
drepta-sus, către o posibilă amenințare venită din cer. Scena amintește de cunoașcuta lucrare a pictorului francez preimpresionist Édouard Manet, *Un bar aux Folies Bergère* (cca. 1882), în care aerul visător, ușor absent de pe figura barmaniței nu trădează o interacțiune umană, clientul ei (pictorul Gaston La Touche) fiind vizibil doar ca imagine fantomatică, prin reflexia sa în partea dreaptă a oglinzii din fundalul barului. Nu întâmplător, lucrarea lui Roman Tolici poartă subtitlul *Ultima zi*: Hubrica a fost un hub creativ din Iași, situat într-un spațiu alternativ (clădirea fostei fabrici Moldomobila), care a fost desființat în mai 2024 pentru a se construi pe acel loc un nou supermarket.

Pictate cu o minuțiozitate de bijutier, lucrările lui Roman Tolici au rolul unui seismograf, înregistrând spaimile și neliniștile omului contemporan, care se proiectează cu speranță într-un viitor mai bun, cu credința vindecării traumelor individuale sau colective – un viitor în care omenirea poate renaște din propria-i cenușă în spații post-apocaliptice. Anunțând zorii unei noi ordini sociale și funcționând ca ghid de navigare pe marea resetării globale, expoziția *New Hope* pare a fi propunerea artistului de reinventare a viitorului.

Roman Tolici, *Truth* (2023, ulei pe pânză, 84,5 x 84,5 cm)
și *A Bar at the Hubrica (Last Day)* (2024, ulei pe pânză, 84,5 x 84,5 cm).
Foto: Mobius Gallery. Colaj foto: Eduard Andrei

TEXT PISTOLS

ION ION ION

ochii goi
peste verde și peste ardei și peste roșii
și peste porci și peste găini și
peste noi strecurându-se-n beția mea
suntem gospodari

ar fi mișto să se îmbete ca porcii
flegme palme înjurături
aș râde cu ei m-aș lua la capace

ce idioți câtă durere

aroma uleiului ars
prins între gânduri și scara de bloc

murmură speră se lovește și râde
crede cu voce tare
eu
vecinul meu
îndrăgostit

în canada
cunoscuse o româncă de pe acolo
sincer

nu o duceau rău
să vă arăt o poza cu nepoțelul
uitați-vă aici
îl ținea în poală la volan
doar ce cumpăraseră mașina îi plăcea să claxoneze

46 de ani avea
ce o fi fost în mintea lui nu știu
ne-a zis nevastă-sa că a plecat într-o seară și de atunci
ce să mai zic... nu mai zic nimic

ochii mei
mamă
și frica ta
mă sfarmă
ca un marfar

m-am născut
să-ți văd un pic sânii
prost ca piciorul recamierului
degetele tale se amestecă-ntre genunchi

iartă-mă
dă-mă afară

își sună familia
îngrijește aleea
adună gunoaiele
cade peste ele

din interior începe povestea
altfel
ar fi nevoie de-o minune
ca pentru cei care rămân tâmpi
în fața farurilor

cu o fracțiune de secundă înainte
călcasem ceva moale

i-am simțit colții în picior
coada unui câine negru sub un bocanc negru
pe o stradă întunecată
ar mai fi putut trece și-o mașină
condusă de un clarvăzător

va fi bine
crede-mă
e o zi frumoasă o zi foarte frumoasă
știi
nici eu nu te mai iubesc atât de mult
mai rămâi

dimineață m-am plimbat beată printre trenuri

te cred iubita
știi ceva
mai facem o rată
mai rămâi o perioadă

ai plecat și am ales:
pot privi în gol

nici nu se pune problema

frigiderul
tavanul
parchetul
mobila
și tricoul de pe mine
se mișcă

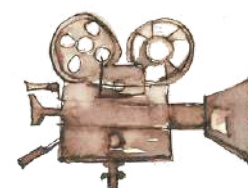
singur și patetic
așa cum m-ai avertizat

mecanică pură

jumătate din oraș e-o fabrică de pește
ce poate fi frumos în niște ape care vin și se retrag
o dungă de la stânga la dreapta sau cum vrei
foamea e un timp mort

nu ți-a plăcut școala
v-a năpădit iarba
mami și tati ne-ați năpădit
creierul e parșiv ți-ai vrut binele

joacă-mă pe cap prieten drag lărgeste-mi orizontul
nu mi-e somn nu mi-a plăcut școala
ai mai zis asta
crede-mă strâng șuruburi fac orice
ochii mei nu sunt ochii mei
moartea nu merită niciun gând mă scoate din minți

PELICULE

Florin DUMITRESCU

Imperfect? - E bine!

Familia – iată subiectul predilect al unui val întreg de filme documentare produse în ultimii ani: familia-instituție socială, familia-cuib din care ne luăm zborul și spre care ne întoarcem la nevoie, familia-enigmă pe care o cercetăm retroactiv, în căutarea unei revelații identitare... O multitudine de fațete în care se întrevăd o diversitate de crize, mai mici sau mai mari – toate posibile scenariile care se întrețes și se deșiră în marele film al vieții.

Dintre documentarele românești la temă, unele multipremiate, se pot aminti recentele *Tata* (r. Radu Ciornciuc și Lina Vdovii), *Alice On & Off* (r. Isabela Tent), *Pelicle de familie* (r. Dan Curean), *Interzis* (r. Anelise Sălan) ș.a.; iar pe plan internațional, doar spicuiind – *Fragmente de gheață* (r. Maria Stoianova, Ucraina), *Unchiul meu, Luben* (r. Nikola Bošnjakov-Kolio și Gheorghe Stoev, Bulgaria/Germania), *Scrisori către Orsk* (r. Andreas Boschmann, Germania), *Sacru și profan în bucătărie* (r. Elvis A-Liang Lu, Franța/Taiwan).

Tendința se conturează clar. Tineri cinești, unii aflați la vârsta debutului, își găsesc subiecte predilecte în imediata lor intimitate. Documentarea filmată a convulsiilor casnice, coincidând cu propria lor maturizare și definire ca artiști; nu rareori mixate cu materiale *home video* (de obicei, în VHS) filmate de generația părinților – ajung să exprime *in nuce* eposul și etosul unei societăți. Sau – de ce nu? – ale umanității întregi. Pâraie dintr-un curent neîncetat; istorii dintr-o istorie.

Tudor Platon, cunoscut deja pentru documentarul *Casa cu păpuși* (2020) și aclamat ca director de imagine al unor filme precum *Anul nou care n-a fost* (r. Bogdan Mureșanu), *Arsenie. Viața de apoi* (r. Alexandru Solomon) ș.a., dezvoltă preț de mai mulți ani un astfel de proiect biografic, intro- și retrospectiv, pe care îl desăvârșește sub titlul *O familie aproape perfectă* (2024, o producție microFILM – Carla Fotea, Ada Solomon, Tudor Platon).

Eufemismul titlului acoperă ironic-amar realitatea unei căsnicii eșuate. Filmul ne arată pendulările lui Tudor între cei doi părinți divorțați cu ani în urmă, alături de care întreprinde alternativ lungi ședințe de psihoterapie-pop (cu Mama) și meditație yoga (cu Tatăl). Nu lipsesc închinările la biserică și îmbrățișările de copaci, dar și o sesiune de dansuri irlandeze, toate participând stilistic la sugerarea unor afinități spiritualiste, oarecum *new age*, în idila juvenilă a celor doi. Ni se recompune imaginea unei familii din clasa de mijloc, relativ îndestulată

material, care a traversat tranziția post-'89 (nostalgicul *footage* VHS cu sărutul mirilor apare ca un ingredient obligatoriu), dar a fost subminată cumva pe planul *psyche*-lui.

Ce nu a mers? Unde s-a strecurat non-perfecțiunea? sunt interogații stăruitoare care îl ghidează pe Tudor în demersul filial; și care își ricoșează efectul asupra noii sale familii, pe care și-o înfiripează cu mefiență și hiper-responsabilitate (alături de partenera sa, Carla Fotea, cea care în lumea de dincoace de ecran este producătoarea filmului; de asemenea, posesoare a unui palmares de invidiat în această calitate: *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc*, precum și *Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari* – r. Radu Jude, *Monștri* – r. Marius Olteanu ș.a.).

Tatăl se învinovățește pe sine, printre altele, că nu a fost îndeajuns de comunicativ; în contrast cu Mama – extrovertită, frământată în permanență, demonstrând chiar înclinații artistice (secvența în care cântă la volan cu un patos inconștient o definește caracterial de minune – de notat aici substanțiala prestație a Ralucăi Platon, care dă o greutate „... aproape” actricească filmului).

Investigația nebuloasă, chinuitoare pe alocuri, totuși nu lipsită de accente comice, vizează eterna problemă a condiției umane, cu – totuși – o fragranță aparte, de post-tranziție românească. Tudor nu află răspunsul și devine conștient că nu îl poate afla decât trăind, la rândul său, experiența parentală (apariția în epilog a propriului fiu, născut de Carla în răstimpul filmărilor, telescopează povestea *en abîme*).

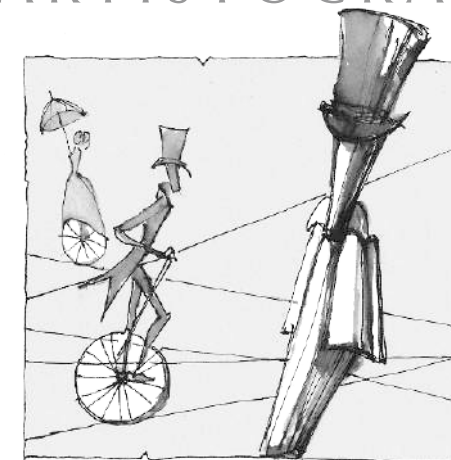
Poate că e necesar să notăm în paginile acestei reviste că filmele documentare,

mai mult decât cele artistice, solicită extrem de mult timp, răbdare și suplețe narativă – de la primele schițe de plot până la realizarea finală. Scenariul devine o noțiune fluidă, care echivalează mai degrabă cu tatonarea unui traseu diegetic și al unei intenții conceptuale, inevitabil deschisă ulterioarelor chestionări, interpretări, dezbateri publice. Este destinația pe care le-o conferă statutul de *opera aperta* al genului.

Este fără îndoială și cazul *Unei familii aproape perfecte*, un film despre oameni vulnerabili care își sondează și își etalează imperfecțiunile, în care suntem invitați să ne regăsim – la fel de imperfecți, la fel de eroici în fond. Replica „Senin și îngrijorat – e bine”, rostită de Tudor într-un moment în care îi pasează camera Carlei, pecetluiește emblematic filmul lor. Și pe al multora dintre noi.

foto: Laura Săvuțiu

Mihók TAMÁS

Dr. Kerner

„Am venit taman din Oradea eu și hernia mea”, i-am spus de cum am intrat. Obişnuiam să apelez la câte un captatio ca să ştiu de la bun început cu cine am de-a face, cu un zurgălău sau cu un blid. Să ştiu pe mai departe care e abordarea corectă. Dar introul meu nu l-a înseninat şi nici nu l-a încrâncenat; era deja ambele.

„Ocupă loc, simţiţi-vă comod tu şi rucsacul tău”, mi-a spus fără să-i zvâcnească vreun muşchi al feţei. Pluralul lui răspundea cumva pluralului meu, mi-am zis aşadar că merită riscul să merg pe autoironie condimentată cu tachinări uşoare. Adevărul e că tot ce voiam era să mă găsească un tip agreabil şi, cumva, ieşit din tipare, peste media pacienţilor care vin în cabinetul lui să se văicărească mereu şi mereu despre aceleaşi simptome, mereu şi mereu în acelaşi fel. Nu să fac bravadă urmăream, ci doar să primesc un pic mai mult din cunoştinţele lui decât i-ar fi dictat rutina.

„Comod?” m-a întrebat.

„Da, domnule doctor”, i-am răspuns surâzând, deşi ultima dată când fusesem întrebat asta, bărbatul din faţa mea ar fi vrut mai multe de la mine.

„Ce te supără, tinere domn, de ai ales să baţi drumul ăsta anevoios până la mine?”

„Păi, ştiţi, în ultimii ani am avut parte numai de ghinioane cu medicii. Unul mi-a

perforat septul în timpul operației, altul a vrut să-mi facă biopsie la chistul benign care până azi e bine-mersi acolo unde era, în tibie, iarăși altul mi-a zgâriat timpanul... Sistemul medical de la noi e o glumă proastă.”

„Bine, tinere domn, dar dacă te supăra doar sistemul medical de la voi n-ai fi venit până la noi, până la mine adică. Așa-i sau nu-i așa?”

Articula totul deopotrivă degajat și răspicat.

„Mă scuzați, m-a luat valul”, i-am zis simulând rușinea cu o clătinare a capului – de fapt, gluma lui mă dezghețase, asigurându-mă că omul își ia mai în serios meseria decât pe sine. „Am o hernie de disc la nivel toracal, e tare blestemată, revine iarnă de iarnă și mă torturează. Prima dată mi s-a blocat spatele în 2018, la câteva zile după ce coborâsem de unul singur o canapea veche într-un beci de bloc. Atunci m-a rezolvat pe moment o femeie vraci. Adevărul e că în ultimii ani m-am mutat de nouă ori.”

„Cum se poate una ca asta? Îți place viața nomadă?”

Între timp asistenta lui îmi accesase RMN-ul și scrola nevoie mare pe coloana mea.

„Am lucrat patru ani la București într-o librărie. Când nu-mi căram propria bibliotecă din chirie în chirie – știți, fugeam mereu de vecini sau de sirenele de ambulanță –, le căram pe alea de la locul de muncă. Dar acum pregătesc ultima mutare, ca la șah.”

„Să fie oare chiar ultima?” m-a întrerupt șugubăt, continuând să facă pe incomodul: „La o librărie maghiară ai lucrat, tinere domn? Știu că cea mai mare minoritate maghiară din România e tocmai în capitala țării.”

„Ei, cum, domnule doctor? Nu, românească. Nici nu cred că există maghiară. De altfel, acum sunt jurnalist cultural, scriu articole despre literatura română în limba română.”

Nu voiam să-l întărit, dar repetând cuvântul „română” cred că tocmai asta îmi ieșise. Curiozităților lui *maghiare* le dădeam răspunsuri *românești*.

„Așa m-am școlit, știți cum e?” am încercat s-o dreg.

Adevărul e că nici eu nu știam cum e. Sau ce vreau, de fapt, să demonstrez.

Între timp, asistenta îmi găsisse pe film discul împlicinat și acum trasa vectori de-a lungul și de-a latul lui, aparent dezinteresată de discuția noastră.

„Atunci spune-mi, tinere domn, pe Wass Albert cum ți-l reprezintă?” m-a interpellat. „Este el de domeniul beletristicii?”

Întrebările lui, total neanunțate, m-au pironit pe scaun. Sunau sfredelitor, ca o alarmă de război. L-am scrutat derutat, apoi mi-am plimbat privirea în zig-zag prin încăpere. În astfel de momente ai exact trei secunde să-ți vină inspirația și să îngăimi ceva cât de cât coerent, astfel încât să nu pari nici impostor, nici diletant și nici de partea cealaltă a baricadei. Căutam cu orice preț să nu lezez sensibilitățile interlocutorului meu de care îmi depindea sănătatea.

Am ars cele trei secunde cu viteza cu care jucătorii de ruletă rusească învârt

cilindrul revolverului: *Wass Albert–antisemit–criminal de război–Horthy– a fugit–fascist–asasinat–oare cu adevărat fascist?–fascist–probabil fascist, dar Kerner ce nume e, nemțesc sau evreiesc așkenaz?, căcat!* N-aveam cartușe în cilindru.

„Aud?” insista.

Chiar atunci, dincolo de ușă, se iscase zarvă în sala de așteptare și forfota se întetea. Nu-l mai auzeam bine pe domnul Kerner.

„Ies eu să văd ce se-ntâmplă”, i-a spus asistentei, care țâșnise deja de pe scaun. „Măcar așa nu ajung ca Tamás, cu probleme.” Mi-a făcut cu ambii ochi simultan, semi-îngăduitor, în timp ce deschidea ușa. M-am simțit salvat de clopoțel... provizoriu.

Pe holul sălii de așteptare pacienții se îmbulzeau.

„Domnule doctor, eu sunt claustrofob!” am auzit o voce de bărbat. „Am rămas blocați aici, cineva a închis ușa la plecare și cred că s-a încuiat automat. Vai, mor! Descuiați-o, vă rog eu frumos!”

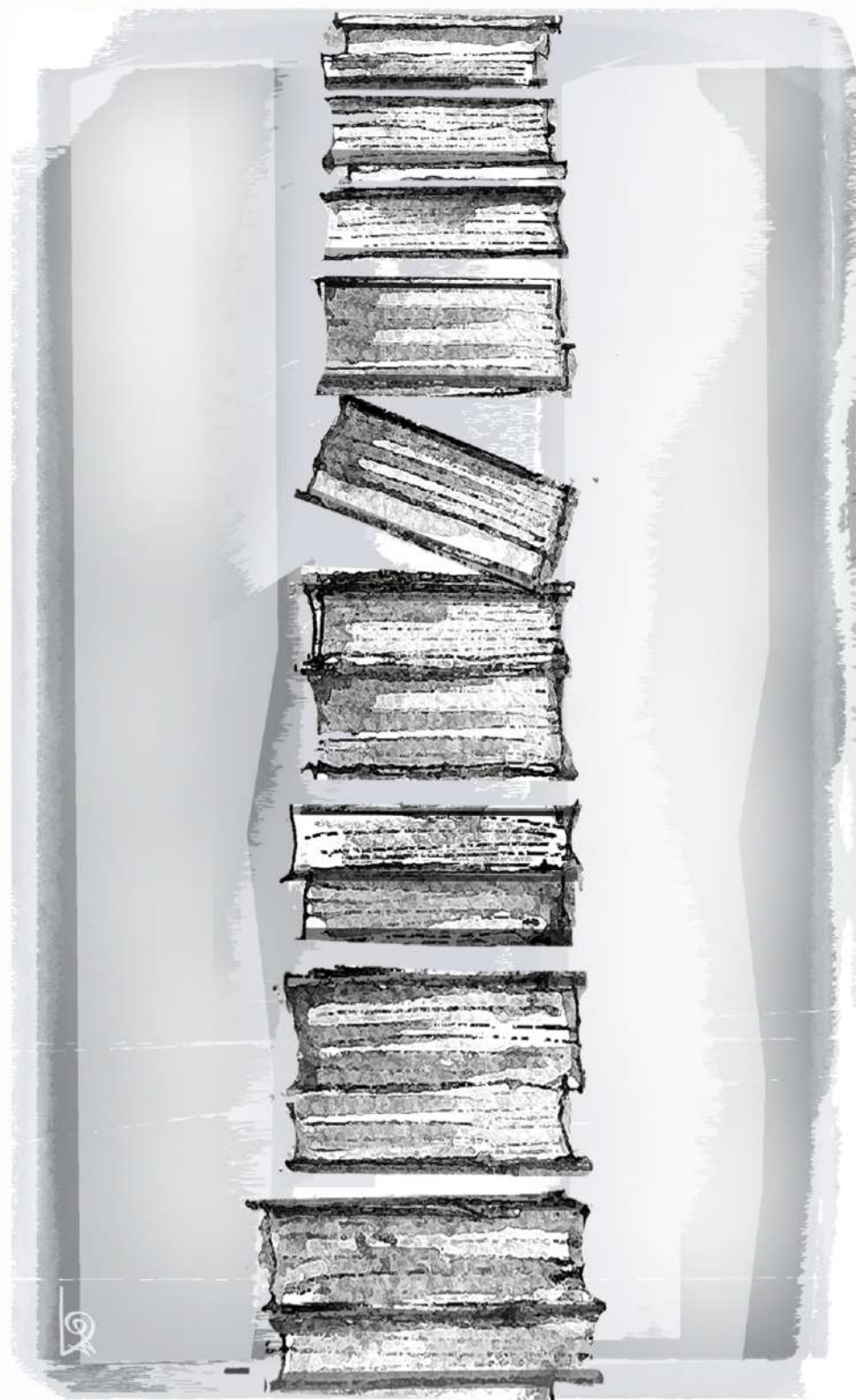
Asistenta era cu ochii în computer, așa că mi-am scos telefonul și am intrat pe primul site de onomatologie de pe Google. *Kerner*, am scris, și algoritmul mi-a returnat o incidență de 1 la 2.4 milioane în Israel și de 1 la 4 milioane în Germania. Dar când să dau pe butonul „*explain the roots*”, aud pașii domnului Kerner apropiindu-se, revenit în cabinet să pescuiască cheia din sertar. M-am pomenit că-mi pune mâna pe umăr: „Până mă-ntorc, gândește-te la ce te-am întrebat.” Numai că eu închisesem deja din reflex, de la sperietura trasă, tabul complice.

„Domnule doctor”, l-am auzit iar pe claustrofob, care apăsa acum maniacal pe clanță, „dvs. sunteți Dumnezeu meu! Vă jur! Dacă domnul” – oare acum îl indică sfidător pe amicul meu Luca?! – „mi-ar fi deblocat de dincolo ușa, nu vă mai inoportunam. Ne plângeam aici de cînșpe minute, ce naiba!”

Larma a încetat și domnul doctor Kerner s-a așezat înapoi la birou. În timp ce-i dicta asistentei sale primul paragraf al scrisorii medicale cu anamneza mea, dădea din mâini cadențat, cu o finețe fluidă, de dirijor. Silabele termenilor medicali le potrivea după aceste sușuri și coborâșuri.

„Adică sunteți curios cu cine l-aș asemăna pe Wass Albert din literatura română?” m-am trezit întrebându-l, speculând să-i răstălmăcesc curiozitatea. Și-a îndepărtat mâna dinspre mine ca și cum ar fi permis suflătorilor orchestrei să intervină în concert. „Cu Nae Ionescu”, mi-am dat singur replica pentru a nu-i da timp de gândire. Mina pe care călcasem întârzia să explodeze. Sau poate că nu călcasem pe ea, ci doar îi dădeam târcoale.

„Náé Joneszkú?” m-a imitat mai mult retoric, măsurându-mă din priviri. „Interesant ce spui, tinere domn, voi ține minte”, mi-a bâiguit și am zărit parcă în ochii lui un dram de admirație pentru abilitatea mea de a ieși din încurcătură. „Ridică-te și apleacă-te puțin în față să te lovesc cu ciocănelul de-a lungul spinării.” Aham, acum meritam să fiu consultat deplin. „Nu te speria, e o procedură

standard.”

În timp ce mă lovea cu ciocănelul interesându-se dacă mă doare, mintea mea a născocit că în cealaltă mână i-ar fi stat numai bine o seceră. *Wishful thinking*, mi-am zis, cel puțin în cazul de față. *Gata, are origini evreiești. Ba nu, are ochi de neamț. Nu, totuși, e mai curând evreu așkenaz...*

„Ce ai tu, tinere domn, are multă lume la vârsta ta, nu trebuie să te impacientezi. Tu cari cărți, alții ridică mobilă, iarăși alții femei sus pe bar. Înțelegi la ce mă refer?”

Și s-a pus din nou pe dictat paragrafe. Mâinile urcau și coborau acum la un nivel superior, semn că în capul lui muzica – sau diagnosticul meu – atinsese cote mai înalte.

„Deci ziceți că nu trebuie operat?!”

„Nu, tinere domn, se reglează de la sine cu niște fizioterapie. Și când te întorci la anu' cu un nou RMN, să-mi zici dacă a fost tradus la voi Wass Albert. Edițiile exacte, anul și editura. Te rog eu frumos.”

„Ce tare! Ahm, sigur...” i-am răspuns, convins că n-o să mai calc pe la el.

„O ultimă curiozitate, tinere domn. Dacă nu e cu supărare, îmi poți spune cine m-a recomandat?”

„O... o rudă îndepărtată a unui prieten din copilărie”, i-am răspuns, „o doamnă, ginecolog de meserie. Îmi scapă numele...”

„Bine, tinere domn, sănătate! Următorul!”

Am ieșit din cabinet și am sesizat cu mirare că de secunde bune cu degetul arătător de la mâna dreaptă executam în gol, molipsit, gesturile de dirijor ale domnului doctor Kerner.

„Nu înțelegeam ce vor ăia de dincolo de ușă”, m-a întâmpinat Luca în sala de așteptare, „arătau ca Charlie din *Lost* când își dă duhul, varianta maghiară. Ce limbă imposibilă!”

„Károly!”

„Ce?”

„Károly. Ca niște Károlyi.”

„Mă rog. Ce ți-a zis, trebuie operat?”

Traducere de
Leo Ciocan

ATELIER de TRADUCERE

Pino **POGRAJC**

Pino Pograjc (n. 1997, Ljubljana) a obținut un masterat în anglistică și literatură comparată la Facultatea de Filosofie a Universității din Ljubljana. În 2022, a publicat primul său volum de poeme, *Trgetanje*, distins cu Premiul pentru cel mai bun debut literar, acordat în cadrul Târgului de Carte Sloven. În 2024 a publicat *Trepete*, pentru care a primit premiul Mlado pero, acordat de cotidianul „Delo”, și *Megalomast in Izbruhniada*, volum inclus pe lista celor mai bune cărți ale anului. La inițiativa curatorilor bienalei Mediteranea 20 din cadrul proiectului Nova Gorica – Capitală europeană a culturii, a alcătuit volumul *Schizofag*, ce cuprinde o selecție a poemelor sale traduse în limba engleză.

gerakas, grecia

prietena mea cea mai bună adoră broaștele țestoase,
de aceea ne oprim pe malul grecesc
unde-și depun ouăle

de la distanță privim lung
cuiburile îngrădite,
dar nu vedem niciun pui

oprim mașina închiriată lângă un birt gol,
în fața căruia stă o tablă cu inscripția *cel mai bătrân măslin din lume*,
la fel ca-n fața tuturor celorlalte de pe insulă

nouă, singurilor clienți, grecul bătrân ne aduce
atât de multă pâine și ulei de măsline
on the house,

că ne săturăm
încă înainte să primim creveții saganaki

în timpul mesei vine să ne întrebe
dacă ne place mâncarea,
la fel ca pe nepoții
care vin în vizită

după prânz stăm tolăniți,
prietenele mele adorm
pe băncile terasei, sub strugurii atârnați

chiar înainte să adorm și eu,
văd
cum grecul își ia de mână soția bucătăreasă
ca să vină și să privească
mușteriii mulțumiți

umag, croația

din micul golf
cald deja de dimineată,
eu și o prietenă privim norul de fum
care la doar câțiva kilometri distanță
se rotește peste coroanele pinilor

când văpăile încep să se înalțe rând pe rând, până la cer,
ajungem înot la țărm, la prosoape

din barul în care bem o cafea
privim cum elicopterul
scoate apa cu găleata

oamenii se adună pe plajă
și fac filmulețe cu focul,
pe care le trimit rudelor

fiecare țigară o sting cu grijă

mergem în grabă până la casă,
iar hidroavioanele cu fuzelajele pline de apă
zboară deasupra acoperișului nostru
ca niște vestitori ai distrugerii

maryland, sua

mă duce cu mașina la magazin,
fiindcă am nevoie de pâine fără zahăr,
și mă întreabă prudent
dacă-n slovenia avem drumuri asfaltate

l-am cunoscut cu o lună înainte de asta

la un chef studentesc mi-a spus
că el e singurul gay dintre cinci frați,
și că prezidează de ceva vreme
clubul republican al colegiului

îl întreb ce crede
despre țările vecine,
fiindcă aş vrea să aud cu urechile mele
ceea ce am văzut pe ecran

începe să-mi descrie puterea militară
a canadei și mexicului în comparație cu cea a statelor unite,
viziunile strategice și scenariile violente ale acestora

mă corectez și-l întreb
ce
crede despre locuitorii țărilor vecine
și dacă-l deranjează imigranții

*deloc, deloc,
să ne vedem de treaba noastră*

relația ljubljana-kamnik, slovenia

sâmbătă, la șase dimineața,
după ce-am isprăvit cu ritualurile,
noi, tinerii pelerini,
luăm autobuzul spre kamnik

tricourile ne sunt pătate,
așteptarea ne-a uscat părul,

iar cu sclipici pe fețe
validăm cardurile de transport

euforia lasă loc extenuării,
jumătate din pasageri i-am văzut în tiffany,
clubul unde-și găsesc refugiu martirii
care acum revin la viața lor de zi cu zi

cu o oră-n urmă încă mai cântam imnuri
cât ne țineau plămânii,
ridicam mâinile spre cer,
savuram corpuri

soarele abia a răsărit,
iar în fiecare sătuc de pe traseu,
cineva coboară
și dispăre-n ceață

la o stație goală, ușa se deschide
pentru a permite cuiva să vomite –
un act de penitență

tremurul ușor al autobuzului
îmi închide pleoapele
până ce adorm
pe locul din spatele șoferului

ratez stația la care trebuie să cobor
și merg până la autogară

o mână nervoasă mă scutură de umăr

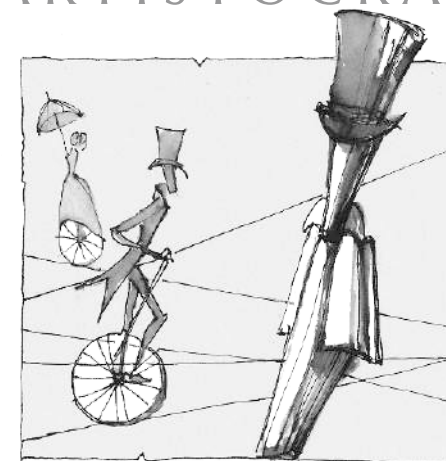
o voce aspră mă trezește

du-te acasă

ARTISTOCRAT

**Lumina
are altă lumină
aici, în Dobrogea**

**Despre Dobrogea
și festivalul *Poezie la nisip***

Ruxandra CESEREANU

În toamna anului 2024, m-am revăzut cu Ruxandra Cesereanu unde altundeva decât la Corbu și Histria, în acea Dobrogea care pentru ea este un țărm aparte, o trecere într-o altă dimensiune și într-o altă lumină. Ruxandra spune că lumina dobrogeană are „o transparentă în straturi și niveluri de percepție avansată”, o lumină care pare zdrențuită fin la margini și care se reînnoiește odată cu valurile de floarea-soarelui sau cu grânele coapte, ca un acoperământ al unei uriașe femei a nisipurilor.

La Histria, am recitat în aerul care încă păstrează vibrația legendelor grecilor întemeietori de cetăți. Cea mai veche colonie grecească de pe teritoriul României, întemeiată în secolul al VII-lea î.Hr. de coloniști din Milet, poartă și azi amintirea templelor și basilicilor, a zidurilor de apărare „cocoțate ca un melc” și a lespezilor care mai păstrează urmele trecerii celor de demult. Cum Ruxandra este îndrăgostită de Elada și de istoria ei, mi-a mărturisit câteva întâmplări care o leagă organic și spiritual de Dobrogea, acest pământ dintre Dunăre și mare, martor al atâtor civilizații — getică, greacă, romană, bizantină și otomană.

Festivalul Poezie la Nisip la care ne-am regăsit ne-a purtat apoi la Corbu, pe plaja sălbatică „doldora de scoici și carcase de crabi”, dar gândul Ruxandrei la cetatea Argamum, pe Capul Doloșman, sora Histriei de pe malul Razelmului. Acolo, între ruine și vântul ponto-sarmatic, lumea se destramă între orizont și mare, iar Dobrogea devine nu doar un ținut geografic, ci un spațiu inițiativ al trecerii și al întâlnirii dintre mit și poezie.

Iulia Pană

În 2024, când am participat la Festivalul Poezie la nisip, m-am simțit ca pe vremea liceului, într-o tabără cu prieteni și colegi de joacă.

Simțământul meu a fost de-a dreptul proustian, de parcă poezia la nisip a participanților ar fi făcut parte dintr-un ritual, dintr-o confrerie de care uitasem și pe care vara-toamna dobrogeană mi-o aducea aminte prin intermediul poeziei. Festivalul acesta dobrogean avea-are ceva sororal (ori fraternal), întrucât adună scriitori (poeti, mai ales) și îi face să trăiască laolaltă trei zile, să culeagă scoici de pe plajă, să stea în ploaie (la o adică) și să recite, să tăifăsuiască la cherhana. Și să discute despre poezie cât pentru o viață. Mi-a plăcut enorm la Muzeul de artă modernă din Constanța, parcă aș fi plonjat în lumile dobrogene de sfârșit de secol al XIX-lea și de început de secol XX printr-un fel de teleportare magică. M-aș mai întoarce în fiecare an la Poezia nisipoasă (e o laudă, nu un defect, dacă o numesc astfel prietenește și ludic), dacă nu aș fi plecată în fiecare august în Elada, țara mea de adopție de trei decenii încoace.

Dobrogea - jurnal

Când am pornit-o spre tabăra de la Histria, în 2017, cu 6 povestași clujeviți, intrarea în Dobrogea a fost făcută printr-un lan de grâu unde, pe un dâmb de ciment, fusese scrijelit de către un mucalit: „E vară tare, frate!”.

Lumina are altă lumină aici, în Dobrogea, o transparentă în straturi și niveluri de percepție avansată. Bucățile de văzduh nu sunt uniforme decât în aparență, zdrențuite fin la capete. Când cad fâșii de umbră, din cauza fierbințelii, lumina se

redeschide de la câmpurile de floarea-soarelui. Iar grâul copt e vălurit de parcă ar fi acoperământul unei uriașe femei a nisipurilor. Cei care ajungem aici suntem niște hoți ai peisajelor, niște văzători cu asupra de măsură, din pricina unei predispoziții de afect spre ocră. E cea mai liberă culoare a călătorilor și scotocitorilor, pe care nici puzderia eolienei nu o poate împiedica. Peisajul e uneori extraterestru, aici, în Dobrogea.

Țărnuț din satul Corbu, doldora de scoici, carcase de crabi mici sub tălpi, nisipul amestecat cu fărâme de cochilii, un rai al culegătorilor. În prima seară a taberei, cazați în satul Corbu, am ales cu cei 6 povestași numele personajelor: se va chema Diocleția, aristocrata romană din perioada ultimă a Histriei despre care se va scrie aici, în satul Corbu, unde locuim vreme de patru zile și patru nopți.

Intrarea în cetatea Histria: cavalerul trac, arborele cosmic, cavalerul la vânătoare, apoi începe *questa*. Măslinul sălbatic ne-a purtat noroc alături de stalkerul nostru când, cocoțați pe zidul de apărare, cetatea zăcea la poale ca un melc. Pas cu pas, pe poteci din paie uscate, am bătut orașul în zona lui rezidențială, la terme, la basilica unde o treaptă era făcută din lespede de Exuperatus. Aer sec de mediterană, un hârciog prieten, cârpele de pe capetele noastre împotrivate soarelui de parcă am fi creștini arabizați. Mărcinișurile și marginalitatea atât de odihnitoare, căzătoare în noi înșine, șirurile de pietre ale multilor morți care s-au strâns în straturi. Închizi ochii și drumul se face o linie în palmă, iar căldura dilată peisajul împărțit între grânar și stepă. Un cenotaf vălurit de la privirea noastră. Arheologii căutători după resturile celor pieriți ne privesc ca niște tricksteri, au o voioșie dinspre moarte spre viață și mâinile hărțuite de la atâta săpat. Dinții dragonilor antici migălesc teritoriul histrian laolaltă cu cimbrisorul violet. În pustietățile acestea, singurul fapt colectiv e lumina de vară. Iar pe șosea, când plecăm, în hălăduire ori pe țărnuț, rândunicile și lăstunii ne năpădesc până la rădăcina părului.

Țărnuț de la Corbu, cu trilioanele lui de scoici, pentru colierele tuturor amoretelor sau pentru nechibzuințele filosofilor. Pe o tereasă cu gard din cochilii, un chelner din altă epocă și epică pândește cu binoclul la cherhanaua rivală.

În vremea aceasta mă gândesc la Aspasia, cea venită la Atena din Milet. Va trebui să ajung cândva în Milet, dar mai ales la Efes, Pergam și Troia, orașe spectrale de care mă simt legată într-un fel ombilical. Din pricina Histriei văd în Aspasia o femeie-oraș transferată în Diocleția, într-un chip alchimic. E o transmutare feminină, dar cu scop masculin de constructor. Aspasia cea venită din Milet mă bântuie. Mă gândesc și la înnisiparea cetății Histria ca la o avalanșă a unei arșițe umede. Nisip scrâșnitor care ajunge până în dinți. Poate că pustietatea e dependentă de nisip doar într-un procent metaforic. Nisipul aluvionar nu e o formă de ratare, ci un edificiu scris cu cerneală invizibilă. Există o formă de putere în nisip, percepția mea e oarecum șamanică, deși nisipurile au distrus orașe faimoase, nu doar Histria.

Încă o dilemă

Azi i-a venit rândul volumului de proză scurtă *Efectul Jumanca*, de Radu Găvan (Ed. Hyperliteratura, 2025), despre care pot scrie și eu pe scurt, să-i plac Alinei. Nu este o carte de neratat. N-o citești? Nu pierzi nimic. O citești? Te răzi de te spargi. O mai citești o dată, cum am făcut eu? Te întristezi oleacă. Voi desluși de ce, dar înainte trebuie să precizez că sunt gata să fac un pariu: pun la bătaie o masă de beri că autorul, Radu Găvan, este un om foarte trist care face pe voiosul!

Sunt 14 proze scurte în volum, dintre care una (a 12-a) dă titlul cărții, chiar dacă eu personal n-am înțeles de ce. Am o vagă bănuială, dar e la nivel de instinct, la nivel de *hara*, așa că n-o pot da decât ca ipoteză. Mie mi se pare că Găvan se consideră descoperitorul sau cel puțin diseminatorul unui mare pitic din creierul oricărui scriitor care a publicat mai mult de trei cărți. Piticul ăsta – problema, stresul, nefericirea, durerea, necazul, rana supurândă – ar suna așa, dacă ar putea fi pus în cuvinte: „Bun, și-acum?”. Sper ca ipoteza mea să fie utilă. Citez: „Nu trecuse nici măcar o lună de la apariția ultimului roman al lui Casian, când temutul critic Jumanca îi și făcuse o cronică devastatoare, publicată în cea mai importantă revistă culturală din țară. Bineînțeles, Casian a cumpărat revista dimineața și a citit-o pe o bancă. De la primele rânduri a simțit o fierbințeală teribilă între tâmpile. La final spumega de-a dreptul. Când mama dracului a avut timp să citească un cârțoi de opt sute de pagini și să mai și scrie ditamai recenzia? Nenorocitul ăsta mă urăște!”.

Nu. Am greșit. Vai de *hara* mea... nu ăsta este *Efectul Jumanca*, ci altul, mai simplu și mai tâmpit: un autor este extrem de sensibil la o recenzie negativă. Chiar dacă nu-i de acord cu ea, recenzia devine un vierme care îi sapă lent, dar sigur și neîncetat, încrederea în sine, cel mai de preț lucru al unui scriitor. Acesta este *Efectul Jumanca*, în percepția lui Radu Găvan. Devastatorul impact al unei *raderi*.

La ce mă refeream eu era altceva, și pentru că de acest altceva este plină cartea, îl voi numi cu obraznicie *Efectul Găvan*. Care efect constă în tristețea zincată a scriitorului publicat. El știe că e bun, dar îl disperă gândul că e doar bun, că nu-i mai bun ca alții – concret, că n-are succes. Da, dar ce înseamnă „succes”? Păi,

Dar să mă întorc la vară, la vremea marilor amiezi. Cazematele din Dobrogea, bisericile ivindu-se de după turmele de oi sau din lanurile de floarea-soarelui, somnolența vetustă pe drumurile semi-toscane, casele pitice, gardurile cocoșate de fructe răskoapte. Fortăreața genoveză Enisala (numită și Heraclia ori Heracleea) ca o suricată în peisajul petrofil. Mă simt chemată aici de parcă aș fi în poemul *Anabasis* de Saint-John Perse: *Se năștea un mânz sub frunzele de aramă. Un bărbat ne așeză boabe amare în palme. Străin. Și iată zvonul altor teritorii pe placul meu... /.../ Căci soarele intră în zodia Leului și Străinul își așeză degetul în gura morților. Străin. Surâdea. Și rostea vorbe despre iarbă. Ah, cât zefir în noile ținuturi! /.../*

Stepa ponto-sarmatică și florile de câmp în bătaia unui vânt năucitor. Cetatea Argamum, sora Histriei din același veac, dar pe malul lacului Razelm. O pustietate cu iarba coaptă și vie vălurind. Briza maronie și coborâșul de pe povârnișul sacru. Misteriile de la Argamum și împlinirea celor ce au ajuns acolo la hazard ori poate printr-o marcă apăsător-lejeră a destinului. Am stat între resturile basilicii ca într-un cuib. Landul tremura în noi, făcându-ne să dansăm vag pe picioarele de călători uimiți. De la Argamum la Jurilovca, o șoferiță ne-a călăuzit să mergem încă trei sate, apoi să o luăm spre stânga ca să ajungem acasă. Ne-ar trebui un ponton plutitor drept covor al lui Aladin ca să putem duce cu noi toate senzațiile de la Argamum. Duzi și corcoduși pe drumurile cosmice ale acestui teritoriu înălțat din pricina vechimilor. Dăm târcoale granițelor de tot soiul. Precum niște rătăcitori fără astâmpăr ivim ritualuri de trecere.

Țărnuțul de la Vadu: lumină viorie-plumburie, drum prăfos pe lângă o fabrică abandonată, malul strâmt, de parcă ar fi o centură de castitate a Mării Negre. Puțini ajung aici, sunt câteva corturi chircite din fâș, sălbăticia intensă îi alungă pe majoritatea.

Apoi din nou la Histria, pe picior de plecare, la apus, un cadou primit din pricina luminii. De pe zidul cetății se zărește un ciclamen scintilant ca focul încins, turnat din cuptor. Cărbușul care ne-a însoțit de la zidul de intrare până la templul Afroditei, cu baza sa trainică, un soi de anghelos-insectă. Luna deasupra stufului și basilica a cărei fundație pulsează ca o inimă veche, dar consistentă. Petele rozalii în văzduhul crăpat. Pe malul lacului Sinoe, nisip roșcovan și spumă. Țânțari cu nemiluita care ne mușcă inclusiv de buze. Arheologii excaviști și istoriile lor underground care ne țin de urât în sala de mese, austeră ca într-un internat ori mănăstire. O femeie din secolul al VIII-lea, îngropată cu un cap de cal alături. Plecăm de la Histria cu manuscrisele noastre plutitoare în cap, iar arheologii rămân acolo cu pietrele și pământul arșiței depline. Cum ar fi ca doar arheologii și povestașii să fie stăpânii lăuntrici ai acestei lumi?! Poate că ei (noi) sunt(em) oricum stăpânii îmbietori ai celeilalte lumi. Pe cea de aici o lăsăm neguțătorilor de toate soiurile, întrucât noi suntem niște himerici.

Dar inima mea a rămas la Argamum; de câte ori voi veni aici, voi simți nisipul scârțâind sub tălpi pe drumul spre cetate, urcând până la resturile basilicii, și voi cânta, ba chiar și voi dansa, chiar dacă în chip nevăzut de ceilalți.

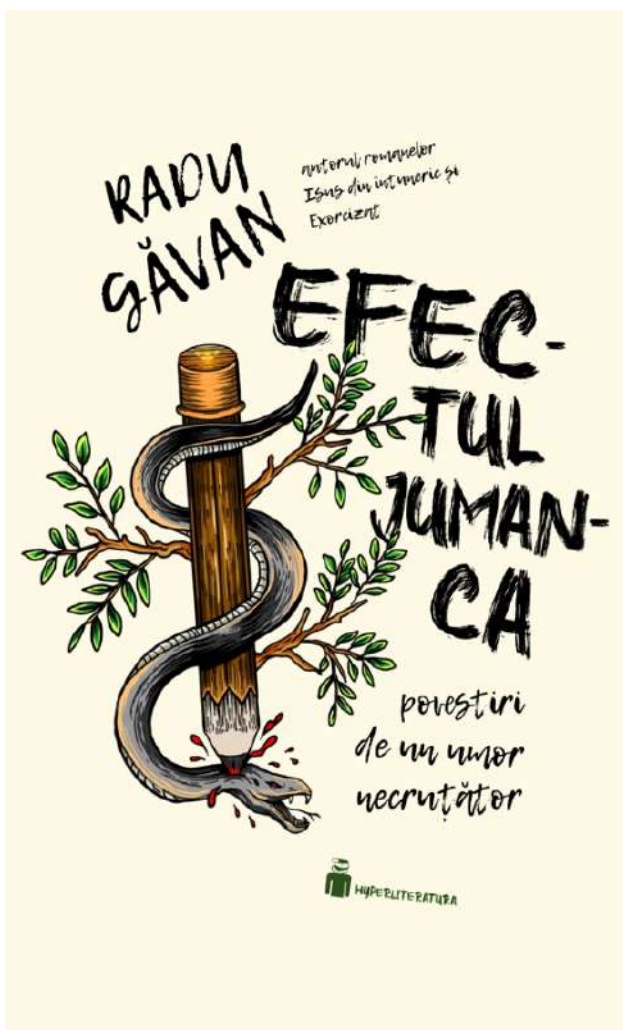
pentru un *wannabe*, succesul este publicarea primei cărți. Pentru un publicat, succesul înseamnă prima recenzie pozitivă. Pentru un debutant bine primit de critică, succesul înseamnă un premiu. Sau măcar o nominalizare – bună și-aia, dacă premiile se iau numai pe pile („E mafie mare, trebuie să rezist, o să le-arăt eu lor”). Pentru un scriitor cu roman premiat, succesul înseamnă epuizarea primului tiraj. Și cam aici se rupe filmul... și intevine Efectul Găvan: scriitorul ar vrea să fie tradus, să lanseze și el, ca omul, la Paris sau măcar la Bruxelles, nu tot la Muzeul Național al Literaturii Române de pe fundătura Sibioara, colț cu Crețulescu... traducere și lansare, să crape fierea-n dușmani, în prieteni și mai ales în criticul Jumanca!

Dar asta nu se întâmplă niciodată. Scriitorul publică roman după roman, alții mai tineri vin din urmă, iar el așteaptă, și așteaptă, și așteaptă, până se-năcrește, îmbătrânește și moare. Poate că, înainte de moarte, devine Jumanca. Sau Buzea.

Dar Găvan alege altă strategie narativă ca să-și facă cititorii (pe voi) să râdă... și ca să-și facă recenzorul (pe mine) să plângă. Personajul lui – variațiuni ale scriitorului otrăvit de Efectul Găvan – refuză să aștepte, așa că-ncepe să taie curbele spre consacrare, adică să ucidă. Sau să fie ucis și apoi mâncat de ucigașul său („O ființă superioară”). Sau să despice cu briceagul limba unui confrate rival („Justițiarul”). Sau să-i taie penisul cu sabia („Un pitic”). Sau să-i sugă sângele, pentru a-i oferi viața veșnică de vampir – mai exact, de scriitor-vampir („Tu, eu și Rocco”). Sau să-l exorcizeze și să-i fure demonul, de fapt *daimon*-ul, pe Ionică („Exorcistul”).

Sau să-l exorcizeze și să-i fure demonul, de fapt *daimon*-ul, pe Ionică („Exorcistul”).

Am o nacafa: vreau, acolo-n carte, să-l văd pe autor. Vreau să văd c-a pus o bucată din sufletul lui în paginile pe care le-a scris. Vreau să simt omul, nu AI-ul. Aparent, în „Efectul Jumanca” nu-i nici urmă din Găvan omul, este doar Găvan maestrul, combinatorul, imaginativul, meșterul de cuvinte. Dar eu l-am găsit pe vulnerabilul și nevindecatul Găvan („Inimă de tată”). Sper să-mi devină prieten.

Demetra VLAS

Mitul terapeutului netulburat

„Se pare că niciunul dintre noi nu este complet netulburat... viața se întâmplă”, spune autoarea volumului *Mitul terapeutului netulburat*, Marie Adams, publicat de editura Trei, în 2024, și, nu-i așa, doar cine n-a explorat în profunzime viața și pe oamenii cu care ne-o intersectăm ar putea replica contrariul. Marie Adams este psihoterapeută și scriitoare. Pe lângă practica privată în psihoterapie, predă la Metanoia Institute din Londra și la Institute for Arts Therapy and Education. A lucrat și ca producător de știri pentru cunoscutul post britanic BBC, ceea ce pentru mine a avut o relevanță notabilă când am parcurs volumul, fiindcă am o sensibilitate pentru cei care nu activează sau nu au activat doar și exclusiv în domeniul sănătății mentale, nu întâmplător, căci e o proiecție personală, profund subiectivă, dar care nu mă împiedică să arunc priviri obiective asupra volumului, pe care-l consider absolut necesar în peisajul actual al exploziei wellbeing-ului și al oamenilor care activează în această, putem s-o numim de acum, industrie. Industrie care, adesea, se confundă cu cea a psihoterapiei care reprezintă cu totul altceva decât starea de bine ad absolutum și care, asemenea celor care o apelează, întâlnește, de partea cealaltă, a specialiștilor, tot oameni, cu complexitatea de rigoare, și nu așa cum ne imaginăm sau ne-ar plăcea să credem, în virtutea unui ideal problematic ca substanță, oameni gata făcuți, gata conturați, de grabă armonizați, fără asperități.

Cartea examinează acest mit al terapeutului perfect, tabula rasa, idealizat ca mereu disponibil, echilibrat și puternic, care este, până una alta, o proiecție a nevoii de răspunsuri absolute, adică a anulării angoasei de a fi, de a nu putea avea răspunsuri automate, simple, imediate și definitive. Explorează această vastă temă, propunând câteva capitole care tratează domenii sau situații precise cu care și terapeuții se-ntâlnesc. Le voi enumera pe toate, dar mă voi apleca doar asupra câtorva teme, pe restul lăsând cititorii să le descopere.

Întâi, trebuie menționat că Marie Adams a cules informații de la patruzeci de terapeuți aflați în mai multe locuri din lume (UK, Australia și Canada) și având abordări terapeutice diferite (terapeuți psihodinamici, umaniști, integrativi și cognitiv-comportamentaliști). De asemenea, este și o formă de devoalare a personalității autoarei, fiindcă abordează unele situații foarte complicate din

propriul său drum al devenirii umane și terapeutice. Lecturând tot mai în profunzime volumul, scopul initial s-a dovedit a fi, până la final, expunerea și aprofundarea experiențelor comune, adică, pur (și simplu) umane, ale tuturor celor cooptați în proiectul autoarei. În ediția revizuită există abordată pandemia și urmările acesteia atât pentru cei angrenați într-un proces de terapie, cât și pentru specialiști, căci a comportat schimbări enorme de viziune a întâlnirilor terapeutice, atât de pe scaunul receptorului, cât și de pe acela al emițătorului, presupunând de la bun început că aceste roluri sunt îngemănate în orice drum terapeutic.

Apoi, trece direct la tema care a împrumutat și titlul volumului, a rolului familiei terapeutilor, a terapeutilor care au și care nu au copii, a muncii terapeutice însoțite de durere fizică, a depresiei terapeutilor (suspectez că unii cititori vor ridica sprâncenele la acest capitol), a anxietății acestora, a devenirii terapeutice (de ce apucă cineva pe acest drum profesional și uman extrem de solicitant din punct de vedere psihic e mereu o întrebare importantă, cu inflexiuni ale răspunsurilor posibile care conduc înspre abisurile și începuturile ființei, de cele mai multe ori), a morții în familia terapeutului, iar într-un final...a renunțării la mit. „Nu putem lăsa experiențele noastre în afara cabinetului” e ceea ce autoarea relevă în mai toate capitolele pe care le-am amintit. Mi s-a părut că ideea centrală a volumului este faptul că vulnerabilitatea recunoscută este o resursă, nu un pericol. Negarea ei poate duce la granițe încălcate sau judecăți clinice eronate, dar e semnificativ de notat un aspect: ca aceste încălcări vin pe fondul unor încărcări psihice ale terapeutului care concentrează în miezul lor, atunci când nu sunt recunoscute și reflectate ca atare, rușinea, negarea propriei vulnerabilități, tendința de a lucra prea mult ca scut împotriva durerii. Adams își pune viața personală pe masă încă din primele pagini (episodul plângerii profesionale, anxietatea, rușinea), tocmai ca să arate că perfecțiunea vieții private sau profesionale a terapeutilor este o ficțiune: ceea ce trăim întră în cabinet cu noi, iar integritatea profesională cere să lucrăm conștient cu asta, nu să negăm. În locul idealului aspru al „ecranului gol”, ea propune umanitatea conștientă ca model etic de lucru, căci ceea ce putem oferi cel mai de preț oamenilor cu care lucrăm este umanitatea noastră, nu idealul absolut, imposibil de atins și neneesar.

Originea motivației clinice se leagă frecvent de pierderi și traume timpurii; a nu le cunoaște înseamnă a nu-ți cunoaște busola în transfer/contratransfer. Episodul plângerii și reîntâlnirea accidentală cu fosta clientă evocă cum anxietatea ne poate coloniza corpul și atenția fără să ne dăm seama. Practica etică nu cere lipsa vulnerabilității, ci recunoașterea acesteia și munca împreună cu ea, care necesită, la rândul ei, spațiu personal de prelucrare, limite sănătoase, supervizare consecventă și onestitate față de sine, bref, nevoia de supervizare reală, nu formală. Curajul dezidealizării de sine devine premisă pentru cadre realiste de muncă (volum, pauze, consultare) și pentru o etică a vulnerabilității asumate, pentru că autoarea demontează imaginea „pe deplin analizatului”, arătând că ideea stazei emoționale e o „linie plată” imposibilă pentru ființe trăitoare, așa cum foarte bine cunoaștem din

experiențele proprii, viața înseamnă textură și reactivări permanente. Citind acele pasaje din capitolul doi am trăit sentimentul eliberator al acelei situații, poate paradoxale pentru cei care au tratat superficial și/sau insuficient devenirea terapeutică, în care cascada nu trebuie și nici nu poate să fie mereu curgătoare. De altfel, abordează insistent o temă binecunoscută, sau care ar trebui să fie așa, pentru cei care activează în domeniu, eu i-aș spune cu o componentă profund umană, nu doar cu proiecții ale „vindecării” și anume aceea a motivelor pentru care ne aflăm pe scaunul celui care ascultă activ. Autoarea leagă „motivele curate” de cele arhaice (nevoi vechi de a repara, de a îngriji, de a fi văzut și celebrat ca ființă de sine stătătoare în ochii celorlalți), cerând o poziție de meta-reflecție: fără aceasta, transferul se amestecă cu fantasme inconștiente (salvarea celui alt, reparații compulsive etc.)

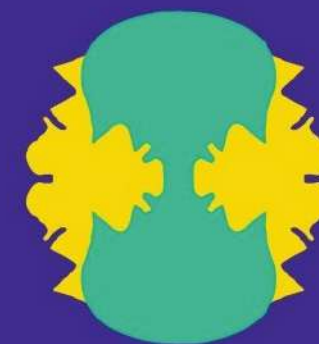
Într-un alt capitol crucial, a fi părinte (sau a nu fi) intră în cabinet: sarcina, infertilitatea, pierderea de sarcină, dorința de copii, decizia de a nu avea, fiecare conturează răspunsuri afective și limite clinice. Vigneta cu pacienta care întreabă „dvs. aveți copii?” și răspunsul defensiv al chiar autoarei „am copii vitregi” exemplifică cum grija de sine poate deraia în apărare contra-transferențială, dar, așa cum extrem de sugestiv evocă ulterior, defensivitatea e informație clinică, nu rușine de ascuns. Cazul „Alice” (terapeută fără copii) arată riscul de a „folosi” intimitatea terapeutică pentru a acoperi o dorință imposibilă, dar și potențialul de empatie rafinată când durerea e conștientizată și simbolizată. Mi se pare unul dintre cele mai importante capitole ale cărții fiindcă e unul care atinge răni cu fire de depănat până în propriile copilării. Cel mai important capitol al cărții rămâne pentru mine, însă, cel care abordează depresia în rândul terapeutilor sau, altfel spus, pierderea invincibilității. Depresia este frecventă la terapeuți și are forme variate; negarea ei slăbește etica și calitatea muncii. Din cei patruzeci de terapeuți cooptați în proiect, douzeci și doi au declarat că au avut întâlniri intime cu depresia. Mai mult de jumătate, eșantion care va prevala și în cercetările pe care se sprijină afirmația că e un demon destul de întâlnit în această profesie, care, paradoxal, o și tratează. În aceeași notă, anxietatea clinicianului e omniprezentă: de la stres cotidian la frică existențială. Aceasta din urmă poate fi transformată în atenție utilă dacă e recunoscută și reglată.

Deci ce putem conchide că își propune autoarea? Într-o notă de concluzie, își propune să demistifice. Terapeutul bun nu e cel neatins, ci cel care lucrează lucid cu propriile limite. Vulnerabilitatea și durerea nu sunt inamicul; negarea lor este.

Mitul terapeutului netulburat

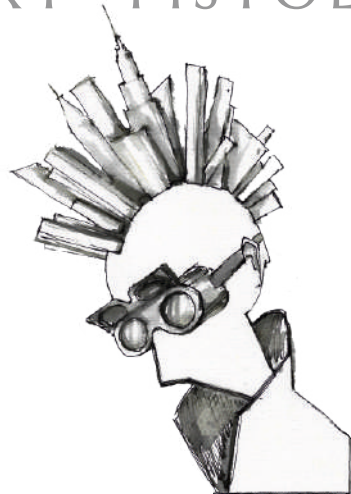
Viața privată, practica profesională

Marie Adams

TREI

PSIHLOGIE
PSIHOTERAPIE

Ana ANDREI

hortensiile se udă la greu

aerul trece prin covrigei ca un șoarece prin brânză
 elicopterul trece pe cer
 o veste străbate distanța
 mereu un copil suferă
 un om face chimio
 o păpușă blondă
 inutilul și zgura
 la temperaturi imense fuzionează
 e caniculă apoi furtună
 deschid ferestrele
 se face curent
 sunt oameni bolnavi
 sunt accidente de mașină
 lalele pe cămile de cafea
 ceaiul cere crini
 prin ibrice tristețe și pânze de păianjen
 asta e pentru Robert
 e pentru Adriana

e pentru a douăsprezecea G
 poeziile au dedicații stranii
 pentru celălalt Robert pentru credința lui
 pentru ce se poate îndeplini
 ca prin minune
 minunea face tratament
 îmbrățișez vântul
 pe sub salcâmi parcă ar fi seară

luna căpșună

stelele și gândirea pozitivă răsar
 unde răsar
 pe cer răsar
 de ce răsar să dea lapte să smulgă să ne ajungă să nu se taie să se rupă
 iubire tu blestem de-al doilea
 primul a uitat să se îplinească
 elimini repercusiuni
 elimini previziuni
 elimini pisicile și mâncarea pentru pisici
 piperul legat să înfrunzească
 și mașina de gunoi să treacă
 când nu te aștepți când uiți să scoți tomberonul jumate cu hârtie
 reciclarea așteaptă
 m-ai uitat în timp ce mă sărutai
 te-ai șters cu dosul palmei la gură
 nu veniseși de la seceră coasă nici alte arme albe
 închid ochii și ochii minții veghează gândirea pozitivă cinci lucruri de făcut în
 cazul în care opt comportamente care salvarea vine de pe telefon se știe că se
 dorește să am intenția să uit că văd că știu că scriu să
 arsă de sete
 închid inima o închid bine o cutie prin care nu trece sângele s-o sărut să n-o
 sărut
 n-o sărut
 uit inclusiv picioarele femeii în fusta ei demodată cu părul ei simplu cu fața ei
 comună
 privirea ta o pisică pândind vrăbii
 românii din diaspora nu mai vin acasă
 nu-i nimic avem destui

transparența aerului în luna lui marte

m-am trezit bucuria soarelui a intrat prin fereastră
rămâi în vis
stai cuminte acolo e și Muri în chiloți și cu baston
plec din casă o închid
văd rațe ciocănitorea scurmă pământul
se plantează o armată de flori solare pentru târg
poligonul bubuie sub asediul tunurilor
târg și război
sufletul îmi crapă exact pe mijloc
visul cu tine iese pe parcurs
merg mai departe în zi
merg ce merg și mi-e sete
o cafea pare perfectă
în vis mergeam în exteriorul unui autobuz mă țineam de grilaj
am coborât undeva
poate am urcat poate nu mai știu
parfumul freziilor și atâta candoare
îmi junghie splina
vreau în visul cu tine
chiar vreau să-l văd pe Muri în chiloți și cu baston
tu știi că era o bancă
bancherii muriseră
se jefuiseră între ei ca femeile
povestea are și o încheiere
finalul deschis nu i se potrivește
perfect

scriu un sonet despre război

războiul e o picătură concentrată
pe locul în care se va ridica o statuie
cu iepuri cu viezuri și multă supă de vită
moare în fiecare zi un tată plus alte persoane neidentificate

războiul e dulce dulce ca mierea
pe rețelele de socializare când Vancu întreabă
ce crede Chat GPT ce emoție îi trezește
nu îi trezește nicio emoție n-are

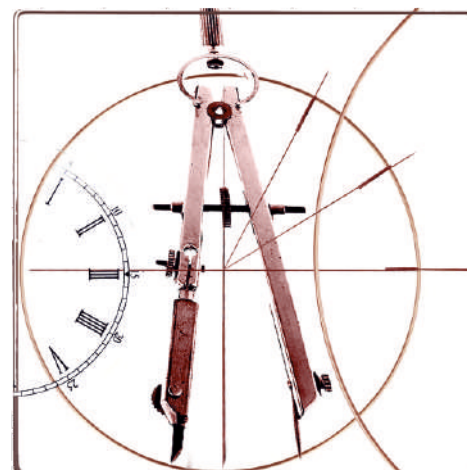
ilustrație de Daniel State

războiul are o pereche de pantofi vechi
dezgropați de primul mort de primul glonț
se fac și copii în vreme de război
se nasc singuri și goi

războiul ca o încercare inutilă
războiul ca un nas de cățel peste nămeți

alcanii sunt hidrocarburi care au în molecula lor legături simple sigma
la rândul ei frica nu părăsește incinta
RO-ALERT izbucnește în momentele de liniște
un urs un incendiu explozie copil pierdut
pe plajă era multă lume
dezorientarea vine din stânga sau dreapta
obsesia se cuibărește în mijlocul decorului
alb așa ar trebui albul e ceva care nu se prinde de semnificația lui Dumnezeu
rugina din vechile cratițe turcești iese la lumină
le arunc dă-le naiba
iarna asta sunt dispusă să confund lumea
să mă cert cu orice bărbat bine intenționat
iau trei mere în buzunare
le las să se strice
să văd cum curge zeama din om după câteva zile
efectul static al fluidelor
aparent lumea se dezvoltă
amar amară Amara e o localitate unde nu am fost

S T E M

**Scurte
considerații
despre timp (XXX)**

Wladimir-Georges **B**OSKOFF

Episodul trecut se încheia cu ideea că vom ajunge să explicăm esența crezului filozofic al lui Poincaré, convenționalismul rațional și structural.

Sunt însă câțiva pași de făcut. Vom face mai întâi o recapitulare necesară a unor idei pe care le-am explicat anterior într-o altă formă.

Hermann Minkowski, fostul profesor al lui Einstein, a fost primul care a spus că timpul și spațiul nu sunt separate, ci formează împreună o entitate geometrică numită spațiotimp (spacetime). Aici, geometria nu este impusă de mase sau câmpuri. Este fundalul pur, esența pe care o presupunem atunci când lumea nu curbează nimic. Este linia de start a gravitației. Acolo unde nu există materie, acolo unde nu există energie, acolo unde totul tace, rămâne geometria Minkowski.

Dar tăcerea ei nu este simplă. Ea spune:

„Eu sunt ceea ce rămâne când toate forțele se retrag. Eu sunt timpul care se măsoară ca distanță. Eu sunt convenția devenită realitate.”

Poincaré ar fi fost, poate, de acord cu forma matematică, dar ar fi numit-o în filozofia sa despre care vom vorbi, alegere.

Einstein, în schimb, a acceptat-o ca substrat fizic, spațiotimpul relativității restrânse. Pentru el, acest spațiu plat nu este doar o abstracție. Este mediul real în

care lumina se propagă, în care evenimentele se desfășoară, în care simultaneitatea dispare. Fizica apare în cea mai geometrică formă a ei:

relativitate restrânsă = geometrie Minkowski.

În spațiutimp Minkowski, timpul nu curge. Este o coordonată, egală în statut cu cele spațiale, dar cu semn opus în metrică. Ceea ce simțim ca succesiune este doar geometrie percepută de ființe finite. Ceea ce numim „acum” este o secțiune a unui con de lumină. Nimic mai mult. Timpul nu este o substanță, ci o poziție într-un spațiu cu structură cauzală.

Această viziune schimbă totul. În fizica newtoniană, timpul era universal și absolut – un fluviu invizibil care curgea peste o lume fixă. În fizica lui Einstein, timpul este o direcție relativă. În spațiul Minkowski, timpul este geometrie.

Aceasta este, poate, prima apariție a timpului ca ficțiune convenabilă. Timpul nu este fundamental. El este rezultatul unei semnături metrice și al unei alegeri de observație. Cu alte cuvinte, timpul este ceea ce obții când deformezi spațiul cu un minus în ecuația distanței.

În episodul trecut am arătat că atunci când timpul spațiutimpului Minkowski nu mai există, din spațiutimp nu mai rămâne decât geometrie. Care geometrie ni se arată mai întâi sub forma geometriilor curbării constante. Se prefătează astfel construcțiile sofisticate ale geometriei diferențiale, acea disciplină matematică care ne oferă o cheie de pătrundere în istoria posibilă a oricărui univers, fie el fizic sau exotic.

Deci când timpul unui spațiutimp Minkowski nu mai există, rămâne limbajul matematicii vizualizat prin geometrie, aceasta este ideea esențială.

Numele legate de toate construcțiile geometrice anterioare amintite până acum erau, scrise aleatoriu, Euclid, Gauss, Bolyai, Lobacevski, Taurinus, Ricci, Levi-Civita, Riemann, Beltrami, Klein, Menelaus, Al-Jayyani, Jabir Ibn Aflah, Girolamo Cardano, Hilbert, Minkowski și Poincaré.

Să amintim că am discutat despre cele două modele de geometrii neeuclidiene echivalente pe care le-a descoperit Poincaré, modelul discului și modelul semiplanului. Dacă ar fi adus în cunoaștere numai aceste două modele de geometrie neeuclidiană Poincaré ar fi fost așezat în Panteonul geometriei.

Să înțelegem acum prin geometria discului Poincaré convenționalismul rațional și structural al lui Poincaré.

Avem discul Euclidian de rază R centrat în O , originea axelor de coordonate din plan.

Să presupunem că acest disc este locuit de ființe inteligente bidimensionale care observă că temperatura are cea mai mare valoare în centrul O al discului și descrește la $R^2 - x^2$ pentru punctele din disc aflate la distanță x de centrul O . Indicele de refracție al mediului din interiorul discului este invers proporțional cu $R^2 - x^2$ pentru punctele la distanță x de centrul O . Deci avem un interior de cerc Euclidian, o lege de temperatură și un indice de refracție dependente de distanța x față de centrul discului.

Henri Poincare

Pentru a-și modela lumea, ființele inteligente apelează la matematică. Să observăm că temperatura va contracta lungimile, așa că o ființă bidimensională care se deplasează pe o rază spre cercul care mărginește discul devine din ce în ce mai mică, picioarele ei din ce în ce mai scurte, pasul ei din ce în ce mai mic. Făcând calcule se constată că atunci când ajunge la distanță x de originea O , practic parcurge distanța $\log(R+x)/(R-x)$. Când x tinde la R , distanța față de O devine infinită. Deci ființele inteligente nu vor ajunge niciodată la marginea "universului"

lor. Indicele de refracție modelează exact metrica discului lui Poincaré. Lumina se va propaga pe raze dacă este emisă din O și pe arce dublu ortogonale la cercul inițial în rest. Dar arcele acelea sunt geodezice, deci sunt „drepte” ale geometriei neeuclidiene din interiorul discului Poincaré. Toate aceste lucruri îl fac pe

Poincaré să afirme că realitatea nu este descrisă de „la géométrie la plus vrai”, ci de „la géométrie la plus commode”. Deci realitatea nu este descrisă geometria cea mai adevărată, ci de cea mai comodă.

Cu alte cuvinte Poincaré crede că realitatea este convențională.

Este alegerea omului de știință cum să o înfățișeze.

Realitatea ca alegere l-a făcut să piardă și în disputa cu Einstein întâietatea privind descoperirea legilor fizice ale teoriei restrânse a relativității. Deși articolul său de explicare a experimentului Michelson-Morley este publicat înainte de articolul lui Einstein, formulele sunt aceleași, rezultatele sunt aceleași, la Poincaré dilatarea timpului și contracția lungimilor sunt alegeri și nu realitate. Cred însă sincer că Poincaré, fiind matematician, a privit ceea ce a descoperit ca pe ceva legat de forța matematicii și puterea de imaginație a matematicianului. Alegerea pentru realitate este ceva mai apropiat matematicianului decât fizicianului. Fizicianul acceptă modelul dacă este confirmat de experimente, matematicianul poate însă să își facă probleme că a utilizat geometria cea mai comodă în defavoarea celei reale și să nu se gândească niciodată la experimente.

Să trecem peste aceste aspecte pentru că Poincaré a realizat mult mai mult în știință. Nu vom putea în scurtul timp pe care îl avem la dispoziție să-l înțelegem în măreția lui pe Poincaré. Dar vom mai spune ceva: Poincaré a fost cel care a creat o teorie pe care o vom numi a haosului determinist. Să explicăm: ne place să credem că Universul e stabil, că planetele se rotesc la infinit pe orbite fixe, că legile cerului sunt imuabile. Dar ce se întâmplă când geometria, cu toată rigoarea ei, începe să tremure? Să ne amintim că în 1878 Spiru Haret arăta că orbitele planetelor nu sunt stabile. Sub îndrumarea lui Gaston Darboux, Haret a dovedit că perturbațiile introduc variații lente, seculare, care modifică încet parametrii orbitelor. Mai târziu, între 1888 și 1890, cel despre care dorim să vorbim acum, Poincaré, a demonstrat că instabilitatea poate deveni haotică, neregulată, imprevizibilă. Cei doi nu s-au întâlnit niciodată în scris. Dar ideile lor se ating, ca două traiectorii aflate la un pas de coliziune. Poincaré a primit pentru ideile teoriei haosului în 1889 un premiu instituit de regele Suediei. A știut Poincaré de teza de doctorat a lui Spiru Haret? Nu există nicio citare a tezei, nicio referire directă la rezultatele obținute de Haret în teză. Dar totuși Poincaré și Darboux erau profesori la Sorbona, se respectau, Poincaré a citat lucrări ale lui Darboux. Pare imposibil de crezut că nu au discutat niciodată, măcar la o cafea, despre rezultatul uimitor obținut de Haret în teza lui de doctorat condusă de Darboux. Cerul instabil, în schimbare, nu este o idee care în anii 1880 să nu atragă atenția. Totuși trebuie spus că chiar dacă ideea lui Spiru Haret ar fi putut atinge gândirea lui Poincaré, haosul

determinist pe care acesta îl dezvăluie este o lume cu totul nouă — dincolo de mecanica clasică a orbitelor instabile. Este ciudat că aici lui Poincaré nu i s-a mai părut „alegere” această teorie. Probabil chiar el începuse să se îndoiască de convenționalism. Poate că începuse să creadă că alegerea poate să conducă la modele care, cel puțin parțial, pot exprima corect realitatea.

Einstein în 1915 încă credea într-un univers veșnic. Modelul lui de univers era un fel compromis față de ideea de spațiu imuabil a lui Newton.

Deci Einstein în 1915 încă nu era la curent cu instabilul univers imaginat de Poincaré. Ce arată asta? Geniile au limitele lor.

Dar cel puțin aceștia doi ne-au arătat că rasa umană are reprezentanți care pot să pună cărămizile cunoașterii de care ne bucurăm noi ceilalți. Dar istoria științei are o ironie subtilă: în timp ce Einstein credea că universul este etern și stabil, realitatea îi pregătea o lecție de modestie. În 1917, pentru a salva echilibrul cosmosului din teoriile sale, el a introdus o constantă cosmologică în ecuațiile relativității generale. Nu pentru că ar fi dorit un univers dinamic, ci pentru că nu putea accepta ideea unui univers care se dilată sau se contractă. El însuși avea să numească mai târziu această constantă „cea mai mare gafă a vieții sale”. Și totuși, gafa lui Einstein avea să fie cheia pentru un alt geniu despre care am mai vorbit, Georges Lemaître. În 1927, Lemaître a arătat că ecuațiile lui Einstein descriu natural un univers în expansiune – un cosmos care nu este nici imuabil, nici veșnic, ci tânăr și dinamic. Universul părea să fi avut un început. Într-un fel, aceasta era deja prefigurată de Poincaré, în felul său matematic și filozofic. El intuit că instabilitatea nu este o excepție, ci regula; că ordinea pe care o percepem poate fi doar o iluzie temporară într-o lume guvernată de sensibilitatea extremă la condițiile inițiale.

Acum, după un secol de la aceste intuiții, știm că instabilitatea și expansiunea sunt fețe ale aceleiași realități. Universul nostru nu este un ceasornic newtonian, ci o mare simfonie de curbe, energii și geometrii care dansează la marginea haosului.

Poate că asta voia să ne spună și Poincaré, fără să o afirme explicit: că în miezul „convenției” există o realitate care se impune, indiferent de alegerea noastră.

FOTOGRAME

Mihai CIAMA

MIHAI CIAMA face fotografie documentară, de stradă și de călătorie de mai bine de un deceniu. Stabilit la Cluj-Napoca, unde lucrează ca inginer, percepe fotografia ca pe o evadare din rutina zilnică și o modalitate de a descoperi oameni, locuri și fragmente de viață cotidiană. A fotografiat atât în România rurală, cât și în diverse țări ale lumii, concentrându-se pe povești vizuale ce surprind autenticitatea și fragilitatea momentelor de zi cu zi. Imaginile sale explorează expresiile oamenilor, relațiile dintre personaje și mediul lor, fie în peisajele ardelenesti, fie în spații urbane sau în locuri aflate la granița dintre tradiție și modernitate.

Curator - Emilian AVRĂMESCU

Mihai este absolvent al Universității de Artă și Design din Cluj și a participat la workshop-uri cu fotografi renumiți, precum Nikos Economopoulos, Geourgui Pinkhassov (*Magnum Photos*) și Cosmin Bumbuț. Co-fondator al grupului *EyePatch Collective*, Mihai Ciama contribuie la organizarea seriei de întâlniri foto lunare *Momentum*, menite să încurajeze coeziunea și dezvoltarea comunității fotografice din Cluj-Napoca (și nu numai). De-a lungul timpului, a fost finalist la competiții internaționale precum: *Street Photography Award – 2021* (The Independent Photographer), *Miami Street Photography Festival – 2019*, *HIPA – 2018* și *Smithsonian Magazine Photo Contest – 2020*. Lucrările sale au fost publicate pe platforme internaționale precum *LensCulture*, *Exibart Street* și în revista românească *Celula Foto Zine*.

Cum poate
o piață de pește
să aducă turiști

ICRE NEGRE

Cosmin DRAGOMIR

De fiecare dată când ajung într-un oraș vizitez piețele centrale sau de cartier, și în special cele dedicate peștilor. Am fost în exoticele piețe din Amman sau Marrakech, în cele balcanice din Skopje, Sarajevo sau Belgrad, în cele meditareneene din Salonic, Catania sau Barcelona, dar și în cele nordice din Copenhaga sau Hamburg.

Cu doar 48 de ore înainte să scriu acest text am vizitat Altonaer Fischmarkt din nord-vestul Germaniei și sunt încă sub influența la cald a acestei experiențe. În acest caz vorbesc despre o reconversie parțială a fostei hale de licitații a pescarilor, transformată, timp de 5 ore pe săptămână – duminica dimineată, într-unul dintre cele mai cool locuri vizitate de mine: un spațiu dedicat mâncărurilor pe bază de pește, dar și altora tradiționale zonei – cârnați de exemplu, cu concerte live și bere rece unde cheflii rămași în oraș încă de sâmbătă noapte se dreg, turiștii dau buluc, iar localnicii profită de prețuri bune la tot felul de produse. Pe lângă hală, găsim rulote cu pește proaspăt, pește afumat, street food, dar și tiruri din care se licitează flori olandeze, pungi imense cu legume și fructe locale sau exotice, dulciuri sau tarabe cu îmbrăcăminte. Doi ghizi, cel de pe una din bărcile care fac turul orașului și al Elbei și cel de pe autobuzul turistic ne-au atenționat că aici putem să răscumpărăm ce am pierdut aseară în cluburi sau să luăm un Rolex “original” cu 5 euro. Experiența de aici rămâne memorabilă și pentru Cosmin-turistul cât și pentru Cosmin-gurmandul.

Piața de pește este unul dintre cele mai comune, dar și atractive locuri de vizitat într-un oraș cu ieșire la ocean, mare sau fluviu. Din Calafat la Tulcea, de la Mangalia la Constanța nimeni nu a reușit să creeze din aproape nimic (locuri dedicate vânzării peștelui care există de sute de ani) un punct de interes. Câteva inițiative private au dovedit că cherhanaua nu e un termen vetust (așa cum pare, la București, zahanaua) și că poți aduci turiști doar pentru mâncare și în extrasezon. Doar cazinoul (despre care am destule de comentat) și marea înghețată nu sunt de ajuns. O piață de pește ar aduce turiști interesați de gastronomie.

Rubrică susținută de
Domeniul Bogdan

125
OIL TERMINAL

ALIMENTĂM
CULTURA

redactor- șef
Bogdan Papacostea

redactor - șef adjunct
Claudiu Komartin

redactori
Mirela Stîngă
Zoe Caraiani
Alina-Ioana Vasiliu

colaboratori
Dan Perșa
Adrian Mihai
Cosmin Dragomir
Wladimir-Georges Boskoff
Emilian Avrănescu
Demetra Vlas
Lelia-Rus Pîrvan
Irina-Roxana Georgescu
Mihai Buzea
Eduard Andrei
Irina-Petra Gudană

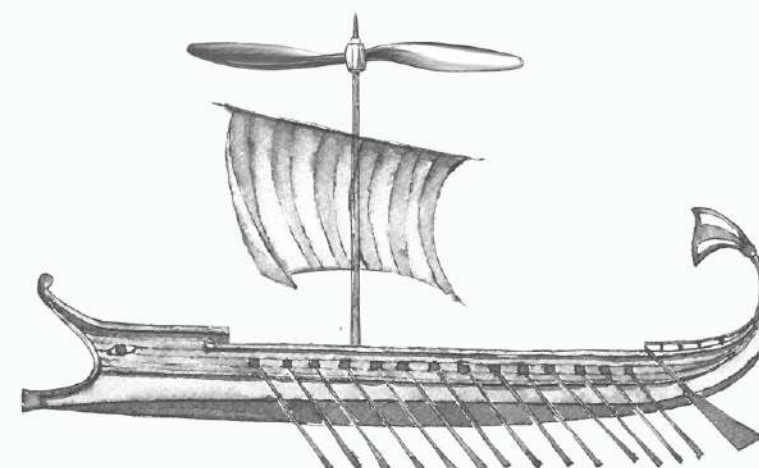
grafică
Vasile Filip

web design
George Șorodoc

tehoredactare
Marius Pârlogea

SITECH
EDITURA SITECH
www.sitech.ro
Cluj-Napoca, Clădirea Universității nr. 147, parter
e-mail: office@sitech.ro
tel: 0771 837 787 / 0722 216 508

s e p t e m b r i e 2 0 2 5

TOMIS

contact@revistatomis.ro

facebook.com/revistatomis

instagram.com/revistatomis

www.revistatomis.ro

Consiliul Local
Constanța

Consiliu director:
Cristina Papazian
Laura Tănase
Alin Vintilă